
Suomen romanikielen sananmuodostus

SUOMEN ROMANIKIELEN SANANMUODOSTUS

KIMMO GRANQVIST
Helsingin yliopisto
Unioninkatu 38
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Julkaisija Suomen Romaniyhdistys ry.

© Kimmo Granqvist ja Suomen Romaniyhdistys ry.

Kaikki oikeudet pidetetään.

ISBN 978-952-68099-3-9

Helsinki

Sisällys

Taulukot	viii
Kartat	viii
Alkusanat	ix
Lyhenteet	xi
1. JOHDANTO	1
2. JOHTIMET	7
1 Substantiivinjohtimet	8
1.1 Ominaisuudennimet	10
1.2 Feminiinijohdokset	11
1.3 Historialliset deminutiivit	12
1.4 Teonnimet ja teon tuloksen nimet	12
1.5 Yleisten nominalisoijien avulla johdetut substantiivit	13
2 Adjektiivinjohtimet	13
2.1 Temaattiset adjektiivinjohtimet	14
2.2 Atemaattiset adjektiivinjohtimet	18
2.3 Vertailumuodot	24
2.4 Järjestysluvut	25
3 Verbinjohtimet	25
3.1 Transitiiivit	27
3.2 Intransitiivit	31
4 Adverbinjohtimet	34
4.1 Adverbeja adjektiiveista johtavat suffiksit	35
4.2 Analyyttisiin adpositioihin ja pronomineihin liittyvät adverbinjohtimet	36
5 Etuliitteet	38

5.1	Negatiivisin etuliittein alkavat sanat	38
5.2	Teonlaatu eli aktionsart	40
6	Temaattisten partisiippien finitisointi	41
7	Adjektiivien substantivointi	42
3.	MUOTO-OPILLISTEN RAJOJEN SIGNAALIT JA SI- DEVOKAALIT	43
1	Jotaatio <i>-j-</i>	44
2	Puolivokaali <i>-v-</i> muoto-opillisten rajojen signaalina joh- doksissa	45
3	Sidevokaalit	46
4	Lopuksi	47
4.	YHDYSSANAT JA NIITÄ MUISTUTTAVAT RAKENTEET	49
1	Määrittelyyhdyssanat	51
2	Summayhdyssanat	51
3	Sanaliitot	52
4	Etymologiset yhdyssanat	53

Taulukot

2.1	Substantiivinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Suomi-romani-sanakirjassa</i> .	8
2.1	(jatkuu). Substantiivinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Suomi-romani-sanakirjassa</i> .	9
2.1	(jatkuu). Substantiivinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Suomi-romani-sanakirjassa</i> .	10
2.2	Adjektiivinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Suomi-romani-sanakirjassa</i> .	15
2.3	Verbinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Romani-suomi-englanti-sanakirjassa</i>	26
2.4	Nominikantaisten transitiivien keskeiset semanttiset ryhmät (vrt.Hakulinen <i>et al.</i> 2004).	28
2.5	Adverbien johtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Romani-suomi-englanti-sanakirjassa</i>	35
2.6	Suomen romanikielen etuliitteiden hakusanamäärät Koiviston (1994) <i>Suomi-romani-sanakirjassa</i> .	38
3.1	Sidevokaalin <i>-i-</i> esiintyminen johdoksissa.	46
3.2	Muoto-opillisten rajojen signaalien ja sidevokaalien esiintyminen johdoksissa.	48

4.1	Suomen romanikielen yhdyssanatyypit ja yhdyssanoja muistuttavat ilmaukset.	50
-----	--	----

Alkusanat

Käsillä oleva teos tiivistää, kokoaa yhteen ja pyrkii esittämään helpopolukuisessa muodossa Suomen romanikielen sananmuodostusta: johdamista, sanaliittojen ja yhdyssanojen muodossa. Se perustuu pitkälti Kimmo Granqvist vuonna 2007 julkaisemaan teokseen *Suomen romanin äänne- ja muotorakenne*. Teos on ajateltu käytettäväksi romanikielen ja -kulttuurin oppimateriaalina yliopistossa sekä muualla aikuiskoulutuksessa. Se on ajateltu romanikielellä kirjoittavien – kirjailijoiden, oppkirjojen laatijoiden ja kääntäjien – avuksi ja tueksi.

Teos syntyi Suomen Akatemian hankkeen ”Romanien vuorovaikutus arkipuhetilanteissa: tapaustutkimuksia Virossa” (2019?2023) myötä. Kiitän Suomen Romaniyhdistystä teoksen julkaisemisesta.

TEKIJÄ

9.2.2024

Lyhenteet

ATEM	atemaattinen
FEM	femiini
GEN	genetiivi
hind.	hindi
intr.	intransitiivi
kas.	keskialasaksa
kr.	kreikka
kurd.	kurdi
kys.	keskiyläsaksa
LF	leksikaalinen frekvenssi
MASK	maskuliini
mr.	muinaisruotsi
NOM	nominatiivi
nr.	nykyruotsi
nt.	nykytanska
OBL	obliikvi
pers.	persia
pkt.	prakrit
PL	monikko
PREES	presens
PRET	preteriti

roman.	romania
ruots.	ruotsi
saks.	saksa
serbokr.	serbokroatia
SG	yksikkö
skand.	skandinaaviset kielet
skt.	sanskrit
tansk.	tanska
TEM	temaattinen
tr.	transitiivi
vur.	vanha uusruotsi

1. luku

JOHDANTO

Tämä kirjanen on lyhyt johdatus Suomen romanikielen sananmuodostukseen. Sananmuodostus tarkoittaa periaatteita, joiden mukaan sanat rakentuvat ja uusia voidaan muodostaa. Tärkeimmät sananmuodostuksen keinot ovat johtaminen ja yhdistäminen. Teos kuvaa, millaisin keinoin romanikielen johto-oppi toimii, millaisia mahdollisuuksia se tarjoaa ja mitä rajoituksia se pitää sisällään, sekä millaisilla rakenteilla romanikielessä voidaan luoda suomen kielen yhdyssanoja vastaavia ilmaisuja. Samalla teos kansanomaistaa aiempaa romanikielen tutkimusta, ennen kaikkea Kimmo Granqvistin suurteosta *Suomen romanin äänne- ja muotorakenne* vuodelta 2007, johon se paljolti perustuu.

Romanikieli on Euroopan unionin suurimpia vähemmistökieliä. Se jakautuu lukuisiin murteisiin, joista Suomen romanikieli kuuluu (mm. Saksan) sintin kanssa pohjoismurteiden luoteiseen ryhmään. Suomessa romanikieltä on puhuttu 1500-luvulta lähtien. Suomen romanikieli on muotoutunut vanhojen esieurooppalaisten kielenainesten, germaanisen sanaston ja suomen äänne- ja lauserakenteen yhdistelmänä. Sitä puhuu nykyarvioiden mukaan 3000–6000 romania Suomessa ja Ruotsissa (n. 30–60 % Suomen romaneista) (vrt. Hedman 2009, 2017). Suomen romaneja arvioidaan olevan n. 12000 Suomessa ja 3000–5000 Ruotsissa. Suomen romanikieli on vakavasti uhanalainen, mutta sitä käytetään sil-

ti julkisesti myös eri medioissa ja verkossa. Sitä on pyritty elvyttämään 1970-luvulta lähtien ja intensiivisemmin 2000-luvulla. Opetushallituksen 30.11.2022 julkistama Suomen romanikielen elvytysohjelma vuosille 2023–2030 sisältää joukon kielenelvytyksen toimenpiteitä, joita myös tässä kuvattava hanke tukee.

Sananmuodostuksen merkitystä ja laajuutta kuvastaa Suomen romanikielessä hyvin se, että esimerkiksi Viljo Koiviston (1994) *Suomi-romani-englanti-sanakirjan* noin 7 300 hakusanasta hieman alle 50 % on johdoksia ja 20 % yhdyssanoja muistuttavia sanaliittoja. Varsinkin johdokset, mutta romanikielessä rajoitetummin myös yhdyssanat ovat avoimia luokkia, joihin on helppo lisätä uusia sanoja. Tämä on erityisen tärkeää, koska Suomen romanin kantasanojen on melko suppea. Eri lähteissä esitetyt arviot kantasanojen lukumäärästä liikkuvat 2 000–2 600 paikkeilla.

Substantiivit ovat Suomen romanin suurista sanaluokista sanamäärältään laajin. Ne muodostavat avoimen ja karttuvan luokan, johon omaksutaan uusia sanoja keksimällä, johtamalla ja lainaamalla. Verbit ovat sanamäärältään Suomen romanissa toiseksi laajin. Sen sijaan johtamattomia adjektiiveja tunnetaan niukalti, niitä on dokumentoitu vain noin 150–160 (Granqvist 2005). Uusia adjektiiveja saadaan käyttöön lähinnä johtamalla kielen omista resursseista sekä ottamalla partisiippeja uusiokäyttöön adjektiiveina. Adjektiivien lainaaminen eri kontaktikielistä oli aiemmin yleistä, mutta nykykieleen ei ole kyetty enää mukauttamaan uusia johtamattomia adjektiiveja.

Johtamisella tarkoitetaan uusien sanojen – johdosten – muodostamista johtimien avulla jo olemassa olevista sanoista. Sanaluokiltaan Suomen romanikielen johdokset voivat olla joko substantiiveja, adjektiiveja, verbejä tai adverbeja. Johdokset koostuvat useimmiten kantasanoista tai -vartalosta ja yhdestä tai useammasta johtimesta. Kantasanan kielipillisen kategorian perusteella johdokset voidaan jakaa nomini- ja verbi-kantaisiin. Nominikantaiset johdokset voidaan vielä jaotella substantiivi-

ja adjektiivikantaisiin. Periaatteessa voitaisiin vielä puhua numeraali- ja pronomnikantaisista johdoksista erillisinä ryhminä.

Toinen keskeinen sananmuodostuskeino johtamisen ohella on yhdistäminen (Matthews 1974: 38). Yhdistämällä muodostetaan kahdesta tai useammasta itsenäisestä sanasta koostuvia yhdyssanoja. Esimerkiksi suomen mallin mukainen *bereh̃heel* 'vuosisata' koostuu määriteosasta *bereh̃* 'vuosi' ja edusosasta *heel* 'sata', jotka kumpikin esiintyvät romanikielessä itsenäisinä sanoina. Lähikontaktikieliin pohjautuva yhdistäminen ei ole kuitenkaan Suomen romanikielessä erityisen tavallinen sananmuodostuskeino, vaan sen sijasta käytetään yleensä erilaisia sanayhtymiä,

Sananmuodostuksen näkökulmasta keskeisimpiä peruskäsitteitä ovat sanaluokat, koska eri sanaluokkia johdetaan eri johtimilla, esimerkiksi substantiiveja substantiivinjohtimilla ja adjektiiveja adjektiivinjohtimilla. Kantasanan sanaluokka vaikuttaa myös siihen, millaisia johtimia kantaan on mahdollista liittää. Esimerkiksi feminiinijohdoksia voidaan muodostaa vain susbtantiiveista ja vertailumuotoja vain adjektiiveista ja adverbeista. Toisaalta adjektiivinjohtin *-v-itik-o* voi liittyä substantiivi-, verbi- ja jopa adjektiivikantoihin. Vastaavasti *-av-* ja *-uv-*johtimilla voidaan johtaa verbejä niin substantiiveista, adjektiiveista kuin verbeistäkin.

Substantiivit ja verbit ovat Suomen romanikielen sanaluokista sanamäärältään laajimpia. Ne muodostavat avoimet ja karttavat luokat, joihin omaksutaan uusia sanoja keksimällä, johtamalla ja lainaamalla. Sekä johdetut että lainatut verbit sijoittuvat samoihin transitiivien ja intransitiivien luokkiin. Monista muista Euroopan romanimurteista poiketen Suomen romanikielestä puuttuvat erilliset lainaverbien luokat. Niin sanottu johtamattomia primaariverbien luokka on umpinainen ja käsittää vain esieurooppalaisia juuria, jotka ovat peräisiä sanskritista, prakriteista, persiasta, armeniasta ja kreikasta. Uusia adjektiiveja omaksutaan uusia sanoja lähinnä johtamalla pääsääntöisesti kielen omista resursseista sekä partisiipeista saadessa vakiintunutta käyttöä adjektiiveina. Adjektiivien lainaaminen eri kontaktikielistä oli aiemmin

yleistä, mutta nykykieleen ei ole kyetty enää mukauttamaan uusia lainaadjektiiveja. Adverbit ovat yleensä taipumattomia, joskin osalla niistä on defektiivinen substantiivintaivutus.

Sanaluokan ohella toinen tärkeä käsite Suomen romanikielen johtopissa on niin sanottu temaattinen status. Sillä viitataan romanikielen tutkimuksessa sanan tai muodon alkuperään tai ajankohtaan, jolloin ne omaksuttu kieleen. Kyseessä on romanikielen erityispiirre, sanaston ja kieliopin kahtiajako alkuperäiseen (esieurooppalaiseen) eli temaattiseen ja eurooppalaisista kontaktikielistä lainattuun eli atemaattiseen komponenttiin. Temaattinen status on yksi tekijöistä, jotka säätelevät, millaisia johtimia sanaan voidaan liittää. Samat johtimet voivat yleensä liittyä sekä temaattisiin että atemaattisiin kantoihin, mutta temaattiset adjektiivinjohtimet voivat yleensä liittyä vain temaattisiin kantasanoihin. Kahtiajako temaattiseen ja atemaattiseen sanastoon ja kielioppiin säilyy siten osin adjektiiveilla.

Temaattiseen komponenttiin kuuluvat alkuperäiset indoarjalaiset sanat ja niiden lisäksi ennen kaikkea iranilaisia ja armenialaisia juuria sekä vielä Bysantin ajan kreikan lainoja (Bakker & Kyuchukov 2000: 24–5; Matras 2002: 21; vrt. kuitenkin Boretzky 1992a; Pirttisaari 2002: 38). Suomen romanikielen substantiiveista temaattisia ovat lähes kaikki *-o*-loppuiset maskuliinit, *-i*-loppuiset feminiinit, tunnuksettomat maskuliinit ja feminiinit sekä kaikki abstraktisubstantiivit. Verbeistä temaattisia ovat kaikki johtamattomat ns. primaariverbit, esim. *aahh̃-* 'olla', *dža-* 'mennä', *pi-* 'juoda' sekä osa johdetuista transitiiiveista, esim. *tšerav-* 'keittää', *rakkav-* 'puhua', ja osa johdetuista intransitiiveista, esim. *hajuv-* 'ymmärtää', *h̃ojuv-* 'suuttua'.

Atemaattinen sanasto ja kielioppi kehittyivät varhaisromanissa, jonka Matras (2002: 19) ajoittaa bysanttilaiseen aikaan, 900–1000-luvusta eteenpäin aina aikaan, jolloin tapahtui hajaantuminen nykyisten romanikielen murteiden esimuotoihin. Fraser (1992a, ref. Matras 2002: 19) sijoittaa romanien lähdön Kreikasta 1200–1400-lukujen paikoille. Atemaattinen sanasto ja kielioppi muotoutuivat, kun romanit lainasivat ro-

manikieleen uusia sanoja kreikasta ja Balkanin kielistä muoto-opillisine päätteineen. Atemaattinen kielioppi jäi käyttöön eurooppalaisilla lainasanoilla vielä senkin jälkeen, kun romanit olivat kadottaneet aktiivisen kreikan kielen taidon, joten atemaattisia ovat myös Bysantin kreikkaa uudemmat eurooppalaiset lainat, esim. roman. *muur-a*, *muur-os* 'marja' (< roman. *murā*), *maĥk-a* 'kissa' (< serbokr. *mačka*), *dekk-a* 'miekkä' (< kys *degen*, *gar-a* 'amme' (< kas. *char*, *kar*, nt. *kar*), *oosn-a* 'aasi' (< ruots. *åсна*), *alm-a* 'almu' (< suom. *almu*) (etymologiat Valtonen 1972). Suomen romanikielen sanastoon ovat erityisesti vaikuttaneet germaanisiet ja skandinaaviset kielet, ennen kaikkea ruotsi. Suomen sanastollista vaikutusta on yleensä pidetty selvästi ruotsia vähäisempänä (Valtonen 1968: 241–54; Sammallahti 1972: 31–2; Leiwo 1999: 129). Atemaattisten substantiivien päätyyppejä ovat *-os-* *-is-*, *-es-* ja *-us-*loppuiset maskuliinit sekä *-a-*loppuiset feminiinit. Atemaattisten ja temaattisten adjektiivien taivutustyyppit eroavat toisistaan.

Osa romanikielen sanastosta on joko sattumalta temaattista tai sattumalta atemaattista. Tähän ryhmään kuuluu Bysantin ajan kreikan lainattuja sanoja. Esimerkiksi substantiivit *drom* 'tie' (< kr. *drómos*) ja *angal-i* 'syli' (< kr. *angali*) ovat sattumalta temaattisia ja substantiivit *foor-os* 'kaupunki' (< kr. *foros*) 'kaupunki' ja *kaman-a* 'kello' (< kr. *kampána*) puolestaan atemaattisia.

Suomen romanikieltä on tutkittu ja dokumentoitu monipuolisesti ja laajalti, nykyään Pohjoismaissa vakiintuneimmin Helsingin yliopistossa (esim. Granqvist 2002b, 2007, 2011, 2017; Pirttisaari 2002; Hedman 2009; Salo 2021). Eri tutkimushankkeiden kenttäkeruissa on koottu runsaasti kieliaineistoja, jotka on suureksi osaksi myös litteroitu korpuksiksi. Suomen romanikielen sanaston keruun ja sanakirjatyön historia ulottuu vuoteen 1780. Pitkin 1800- ja 1900-lukua useat harrastelijat ja tutkijat kokosivat romanikielen sanaluetteloita (esim. vuonna 1780 Kristfrid Ganander; 1800-luvulla Johan Kemell, Henrik August Reinholm; 1900-luvulla Oskar Jalkio (Johansson), Aĥel Kronqvist). Painettuja sanakir-

joja on ilmestynyt 1900-luvun alusta lähtien (Thesleff 1901; Valtonen 1972; Koivisto 1994, 2001, 2011; Granqvist 2014; Hedman 2017).

Suomen romanikielen johto-oppia on kuvattu tutkimuskirjallisuudessa (esim. Valtonen 1964,1972; Pirttisaari 2002; Granqvist 2007, 2011) ja oppimateriaaleissa (Granqvist 2011, 2012). Perusteellisin johto-opin kuvaus on Granqvistilla (2007), jota tämä teos pyrkii kansanomaistamaan ja tiivistämään. Yhdistämistä Suomen romanikielessä on tarkastellut lähinnä Granqvist (2007), jossa esitettyä perusteellista kuvausta popularisoin tässä teoksessa.

Teos koostuu tämän johdannon lisäksi kolmesta luvusta. Niiden pääpaino on johtamisessa, koska yhdistäminen on romanikielessä sanaliittoja lukuun ottamatta harvinaista. Teoksen luku 2 kuvaa Suomen romanikielen substantiivin-, adjektiivin- ja verbinjohtimet sekä tarkastelee temaattisten partisiippien käyttöä verbien finiittimuotoina (persoonissa taipuvina muotoina sekä adjektiivien substantivointia. Luku 3 käsittelee muoto-opillisia rajoja signaloivia puolivokaaleja *-j-* ja *-v-* sekä sidevokaaleja, jotka ovat tärkeä osa romanikielen muotorakennetta. Luku 4 kuvaa yhdistämistä Suomen romanikielessä: eri tyyppisiä yhdyssanoja ja sanaliittoja.

2. luku

JOHTIMET

Johdin on tunnus, useimmiten päätte, joka liittyy kantavartaloon ja muodostaa sen kanssa usein uuden sanan. Johtimia on Suomen romanikielessä kaikkiaan 51–56 eli enemmän kuin taivutuksen päätteitä. Suomen romanikielestä tunnetaan jokseenkin kaikki samat johtimet kuin sen lähimurteista, esimerkiksi Walesin romanista (Sampson 1926). Muiden pohjoisten romanimurteiden tapaan Suomen romanikielestä puuttuu keino johtaa deminutiiveja, joista on nähtävissä vain joitakin jäänteitä. Luoteismurteissa, joihin Suomen romanikielikin kuuluu, olemassa oleva transitiivitunnus *-av* ja intransitiivitunnus *-ov/-uv-* ovat korvanneet kaikki kreikkalaisperäiset lainaverbien johtimet, eikä erillisiä lainaverbien mukauttamisen tunnuksia siis ole.

Useimmat yksittäiset johtimet muodostavat vain yhden tietyn sanaluokan sanoja: substantiivinjohtimet substantiiveja, adjektiivinjohtimet adjektiiveja, verbinjohtimet verbejä ja adverbijohdintimet adverbeja. Sanat jaetaan vartalonloppuisen johdinaineksen perusteella muoto-opillisiin johdostyyppeihin, esim. *-b-a*-substantiiveihin ja *-vitik-o*-adjektiiveihin, esim. esim. *džaaniba* 'tieto', *kentavitiko* 'lapsellinen'.

1. Substantiivinjohtimet

Varsinaisia substantiiveja muodostavia johtimia on Suomen romanikielessä kaikkiaan 11 (Taulukko (2.1)). Niistä kuitenkin ainoa nykyisinkin karttuva on erilaisia abstraktisubstantiiveja johtava *-b-a*. Erittäin huomattava määrä substantiivijohdoksia – varsinkin tekijännimiä (*nomina agentis*) – on muodostettu substantivoimalla adjektiiveista.

Nominikantaiset substantiivijohdokset ovat merkitykseltään pääosin ominaisuudennimiä. Oman suppeen ryhmänsä muodostavat feminiini-johdokset. Suomen romanikielessä esiintyy vähäinen määrä johdettuja substantiiveja, jotka palautuvat historiallisesti deminutiiveihin, mutta ne ovat kadottaneet deminutiivisen merkityksensä. Niin sanottujen yleisten nominalisoiden eli substantiivien muodostimien *-in*, *no* ja *-ar-is* avulla on muodostettu suppea joukko temaattisia ja atemaattisia substantiiveja. Romanikielen verbikantaiset substantiivijohdokset ovat teonnimiä (*nomina actionis*) tai teon tuloksen nimiä (*nomina acti*), jotka muodostavat semanttisesti ja syntaktisesti erillisen substantiivijohdosten ryhmän.

Taulukko 2.1. Substantiivinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) *Suomi–romani-sanakirjassa*.

Johdostyyppi	Johtimet	LF	Esimerkkejä
Abstraktisubstantiivit: ominaisuudennimet ja teonnimet	<i>-b-a</i>	626	<i>hajiba</i> 'ymmärrys' <i>benġilba</i> 'turmeltuminen', <i>phagirba</i> 'särkeminen' jne.
	<i>-ben</i>	38	<i>diiben</i> 'antaminen', <i>džiiben</i> 'ottaminen', <i>liiben</i> 'saaminen'; ottaminen', <i>saaben</i> 'nauru' jne.

(jatkuu)

Taulukko 2.1. (jatkuu). Substantiivinjohtimien hakusanamäärät
Koiviston (1994) *Suomi-romani-sanakirjassa*.

Johdostyyppi	Johtimet	LF	Esimerkkejä
Feminiinijohdokset	<i>-n-i</i>	9	<i>balihni</i> 'emakko', <i>gurni</i> 'lehmä', <i>grähni</i> 'tamma', <i>kahni</i> 'kana', <i>lubni</i> 'huora', <i>raani</i> 'rouva', <i>ritšini</i> 'naaras-karhu', <i>romni</i> 'romaninainen'
	<i>-iss-a</i>	5	<i>piriboskerissa</i> 'rakastajatar', <i>piskarissa</i> 'orjatar', <i>tšeenarissa</i> 'palvelijatar'
Hist. deminutiivit	<i>-or-o</i>	2	<i>maamri</i> 'isoäiti', <i>lalluro</i> 'mykkä'
	<i>-ikl-o</i>	9	<i>tširiklo</i> 'lintu', <i>tširikli</i> 'lintu'
	<i>-itš(-o)</i>	3	<i>miritš</i> 'helmi', <i>balitšo</i> 'karju', <i>balitši</i> 'emakko'
	<i>-k-a</i>	1	<i>puhka</i> 'pyssy'
?Yleiset nominalisoi- jat	<i>-in</i>	11	<i>busin</i> 'ystävä', <i>gliisin</i> 'avain', <i>khurmin</i> 'ryyni', <i>koolin</i> 'rinta', <i>phossin</i> 'lantio, lonkka', <i>postin</i> 'turkki', <i>skammin</i> 'tuoli'
	<i>-n-o</i>	5	<i>bahno</i> 'kukko', <i>balihno</i> 'karju', <i>lubno</i> 'epäsiveellinen mies'

(jatkuu)

Taulukko 2.1. (jatkuu). Substantiivinjohtimien hakusanamäärät
Koiviston (1994) *Suomi–romani-sanakirjassa*.

Johdostyyppi	Johtimet	LF	Esimerkkejä
	<i>-ar-is</i>	11	<i>altaris</i> 'alttari', <i>aptiekaris</i> 'apteekkari', <i>klokkaris</i> 'lukka-ri', <i>piskaris</i> 'orja', <i>praataris</i> 'lörpöttelijä', <i>skrendaris</i> 'räätäli', <i>skuumaakaris</i> 'suu-tari', <i>snikkaris</i> 'puuseppä', <i>svarvaris</i> 'sorvari', <i>svoogaris</i> 'lanko', <i>tingaris</i> 'kerjäläinen'

1.1 Ominaisuudennimet

Ominaisuudennimet ovat **-b-a**-johtimen sisältäviä substantiiveja. Johdin *-b-a* on lähtöisin sanskritin suffiksista *-tvana*, vrt. prakritin *-ppana*, myös hindin *-pan*, *-pā* ja punjabin *-pā* (Valtonen, ms.; Matras 2002: 74). Johdin *-b-a* liittyy vartaloon useimmiten sidevokaalin *-i*-avulla. Johdosadjektiiveista johdetuissa ominaisuudennimissä sideaineksena on joskus *-i-l*: *barvilba* 'rikkaus', *bengjilba* 'pahuus', *bibokhilba* 'kylläisyys', *bokhilba* 'nälkä', *džoorilba* 'voima, vahvuus', *tamljilba* 'pimeys'. Adverbikantaisessa ominaisuudennimessä *ħukkirba* 'hiljaisuus' sideaineksena on *-i-r*- analogisesti adverbien *-ar*-lopun kanssa.

Ominaisuudennimet ilmaisevat useimmiten kantasanan olevan adjektiivin kuvaaman ominaisuuden käsitteenä (Hakulinen *et al.* 2004: 199). Johdostyyppi on produktiivinen, koska kantasanan voi olla melkein mikä tahansa johtamaton temaattinen tai atemaattinen adjektiivi. Kantasanaksi käy joko tunnuksellinen tai tunnukseton adjektiivi:

(1)	Temaattiset	Atemaattiset
Tunnukselliset	<i>baariba</i> 'suuruus' <i>gulliba</i> 'makeus' <i>looliba</i> 'punaisuus' <i>parniba</i> 'vaaleus'	<i>beskiba</i> 'pienuus' <i>finiba</i> 'viisaus' <i>langhtiba</i> 'pituus' <i>tšihkiba</i> 'hyvyys'
Tunnuksettomat	<i>kuh̃h̃iba</i> 'kalleus' <i>duuriba</i> 'etäisyys' <i>h̃ooliba</i> 'syvyys'	<i>reetiba</i> 'rehellisyys' <i>yyriba</i> 'vireys, ul- juus' <i>stöttiba</i> 'lyhyys'

1.2 Feminiinijohdokset

Feminiinijohdokset ovat yksilöä ilmaisevien johdostyyppien yksi ryhmä. Suomen romanikielessä niiden tarkoitteena on enimmäkseen ihminen, mutta joskus myös eläin tai jopa eloton olio. Feminiinijohdoksille yhteistä on se, että ilmaisevat naispuolista yksilöä. Kantasanana on tyypillisimmin maskuliinisukuinen substantiivi.

Suffiksilla **-n-i** on johdettu femiinejä alkuperäisistä elollisista maskuliineista. Suomen romanikielessä *-n-i*-johdin on harvinainen, kuitenkin esim. *grai* 'hevonen' ⇒ *grah̃ni* ~ *grahi* 'tamma'; *rai* 'herra' ⇒ *raani* 'rouva'; *ritš* '(uros)karhu' ⇒ *ritšini* 'naaraskarhu', *rom* 'romani(mies)' ⇒ *romni* 'romaninainen'. Merkityksessä 'lehmä' on säilynyt vain femiini *gurni*. Maskuliini *guruv* 'sonni' rajoittune joihinkin yksilömurteisiin. *kah̃ni* 'kana' on vailla vastaavaa maskuliinia.

Toinen feminiinijohdin on ruotsista omaksuttu **-iss-a** (Valtonen 1972: 16). Sekin on harvoin käytetty ja vastaa maskuliinien päätettä *-is*: *piskaris* 'orja' : *piskarissa* 'orjatar', *tšeenaris* 'palvelija' : *tšeenarissa* 'palvelijatar'.

1.3 Historialliset deminutiivit

Deminutiivit ovat johdoksia, jotka ilmaisevat pienuutta. Deminutiiveista on nähtävissä Suomen romanikielessä vain jäänteitä. Edes muiden romanimurteiden produktiivisesta **-or-o**-johtimesta ei Suomen romanikielessä tavata kuin reliikit *lalluro* 'mykkä' ja *maamri* 'isoäiti', jonka lähtökohtana on *mamori*.

Yhdysperäisestä deminutiivinjohtimesta **-ikl-o** (< *-ika* + *-la* on nähtävissä jäänteitä esimerkiksi substantiivissa *tširikli* 'lintu', jonka kantasana on rekonstruoitu **čirō*. **-ič(-o)** on slaavilaisperäinen johdin, jonka etymo on *-ica*.

Slaavilaisten kielten **-ka**-deminutiivisuffiksi on lainautunut romanikieleen lainojen kuten *puhka* 'pyssy' (< slaav. *puška*) mukana,

1.4 Teonnimet ja teon tuloksen nimet

Verbikantaiset substantiivijohdokset pitävät sisällään kantasanaan verbin, johon ne perustuvat merkitykseltään (Hakulinen *et al.* 2004: 231–). Verbikantaisten substantiivijohdosten keskeiset merkitysryhmät ja morfologiset tyypit ovat teonnimet ja teon tuloksen nimet. Molempia ryhmiä muodostetaan **-b-a-** ja **-ben-**johtimilla.

Kahdesta johtimesta selvästi yleisemmin käytetty *-b-a* voi liittyä melkein mihin tahansa verbeihin, kun taas *-ben* muodostaa sekundaarisubstantiiveja vain pienestä osasta suljettua johtamattomien verbien luokkaa. Molemmilla johtimilla *-ben* ja *-b-a* voidaan muodostaa substantiiveja muutamista johtamattomista verbeistä, kuten *d-* 'antaa', *l-* 'saada, ottaa' ja esimerkiksi *staav-* 'astua': *diiben* ~ *diijiba* 'antaminen', *liiben* ~ *liijiba* 'saaminen, ottaminen', *staaben* ~ *staaviba* 'kulku, käynti'. Kuitenkin vain *-ben* voi liittyä osaan primaariverbeistä, joiden teemavokaalina on *-a-*: *dža-* 'mennä' ⇒ *džaaben* 'meno, matka', *ħa-* 'syödä' ⇒ *ħaaben* 'ruoka', *sa-* 'nauraa' ⇒ *saaben* 'nauru'.

-ben liittyy verbin vartaloon joko suoraan (esim. *ħaa-ben* 'ruoka') tai sidevokaalilla *-i-* (esim. *d-ii-ben* 'antaminen'). *-b-a* sen sijaan liittyy kantaan aina sidevokaalin kera. Sideaineksena on useimmiten pelkkä voka-

li *-i-*, esim. *beħħiba* 'istuminen', *bukliba* 'lukitseminen', *vandriba* 'vaeltaminen'. Harvoissa tapauksissa sideainekseen sisältyy *r*, esim. *tšingarv* 'solvata' ⇒ *tšingirba* 'solvaus', *phagerv* 'murtaa, särkeä' ⇒ *phagirba* 'särkeminen, murto'. Sideaineksena voi olla myös *-il-* silloin, kun abstraktisubstantiivin kantana on sekundaariadjektiivista johdettu verbi: esim. *bok(h)alva-* 'nähdä nälkää' ⇒ *bokhilba* 'nälkä' *džoljalv-* 'vahvistaa' ⇒ *džoržilba* 'vahvistaminen', *tšikjalv-* 'liata' ⇒ *tšikžilba* 'likaaminen'.

1.5 Yleisten nominalisoiden avulla johdetut substantiivit

Kreikasta lainattu niin sanottu yleinen nominalisoiija **-in** esiintyy Suomen romanikielessä pienehkössä joukossa sanoja kuten kreikanlainoissa *gläisin* 'avain' ja *skammīn* 'tuoli' ja muutamissa tuoreemmissa lainoissa. Se on levinnyt myös indoarjalaiseen sanastoon, jossa se on korvannut alkuperäisiä päätteitä, esim. *koolin* 'rinta' ja *khurmin* jne. (Sampson 1926: 70; Valtonen 1972; Matras 2002: 76).

-n-o saattaa olla samaa alkuperää kuin partisiippien *-n-o*-loppu (Sampson 1926: 80). Sen ainoa varma esiintymä Suomen romanikielessä on *baħno* 'kukko'.

Kreikasta lainatun atemaattisten maskuliinien päätteen *-is* edellä esiintyvä **-ar-** lienee yleisemmin ruotsin johtimesta *-are* polveutuva kuin slaavilaista perua oleva agenttiivi (vrt. Matras 2002: 76), koska ilmeisesti slaavilaista lainaa *piskaris* 'orja' lukuun ottamatta muut *-aris*-loppuisia substantiivia ovat tuoreita ruotsalais- tai suomalaislainoja: *altaris* 'alttari', *aptiekaris* 'apteekkari', *klokkaris* 'lukkari', *praataris* 'lörpöttelijä', *skrendaris* 'räätäli', *skuumaakaris* 'suutari', *snikkaris* 'puuseppä', *svarvaris* 'sorvari', *svoogaris* 'lanko', *tingaris* 'kerjäläinen'.

2. Adjektiivinjohtimet

Johdetuilla adjektiiveilla on olennainen merkitys Suomen romanikie- len sanaston koolle, koska johtamattomia ns. primaariadjektiiveja on vähän. Granqvist (2005) arvioi niitä olevan ainoastaan noin 150–160.

Suomen romanikielessä on dokumentoitu kaikkiaan 27 adjektiivieja muodostavaa johdinta, joista osa on yhdysperäisiä ja osa rajatapauksia johtamisen ja taivutuksen välillä (Taulukko (2.2)).

Johto-opin kannalta genetiiveistä keskeisiä ovat ns. 'pitkät' genetiivit. Valtaosa niistä on substantivoituja tekijännimiä, kuten *praatiboskiero* 'lörpöttelijä' ja *sikjiboskiero* 'opettaja'. Vertailumuodot ovat erittäin karttuva johdostyyppi.

Genetiivit ovat substantiivikantaisia ja vertaulumuodot taas joko adjektiiv- tai adverbikantaisia. Muita johdosadjektiivieja muodostetaan pääasiassa substantiiveista ja harvemmin verbeistä, adverbeistä ja toisista adjektiiveista.

2.1 Temaattiset adjektiivinjohtimet

Suurin osa Suomen romanikielen adjektiivinjohtimista on temaattisia. Ne edellyttävät pääsääntöisesti, että kantasana on temaattinen. Kuitenkin atemaattisista kantasanoista *-al-o*-johtimella on muodostettu esimerkiksi *mahh̃iin* 'kone' ⇒ *mahh̃iinalo* 'koneellinen', *tunga* 'suru' ⇒ *tungalo* ja *tugvalo* 'surullinen' sekä *spijjav-* 'pilkata' ⇒ *spijjalo* 'pilkallinen'.

-al-o/-l-o/-el-o/-er-o/-il-o/-var-o. Johdin *-al-o* (< skt. *-la*, *-ālu*, *-ila*, *-ulla*, pkt. *-āla*, *-ālu*, *-illa(ka)* ja *-ulla(ka)*) (Valtonen 1972) on hakanamäärältään merkittävä adjektiivinjohtin, joka liittyy ensisijaisesti substantiiveihin, mutta harvemmin verbeihin ja vain satunnaisesti adjektiiveihin, esim. *baht* 'onni' ⇒ *bahtalo* 'onnellinen', *sovv-* 'nukkua' ⇒ *sovvalo* 'unelias' ja *h̃arapo* 'terävä' ⇒ *h̃arapalo* 'karkea'.

-al-o-johtimella muodostetut adjektiivit ovat kategorioivia ja absoluuttista ominaisuutta ilmaisevia. Ne ilmaisevat usein myös kantasanan tarkoitteen tyypillistä tai luontaista esiintymistä varsinkin ihmistarkoitteessa, esim. *tšimbalo* 'kielevä'.

Temaattisten partisiippien *-l-o*-lopun kanssa samannäköinen possessiivisten adjektiivien johdin *-l-o* on harvinainen. Sen avulla on muodostettu viisi adjektiivia: *h̃utl-o* 'hapan', *taml-o* 'pimeä', *boh̃l-o* 'leveä', *kool-o* 'pehmeä' sekä mahdollisesti myös *thuul-o* 'lihava'. Niistä romanikielinen

Taulukko 2.2. Adjektiivinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) Suomi–romani-sanakirjassa.

Temaattiset adjektiivinjohtimet		Atemaattiset adjektiivinjohtimet	
Johdin	LF	Johdin	LF
- <i>al-o</i>	114	- <i>vitik-o</i>	104
- <i>un-o</i> (< skt. - <i>tana</i>)	42	- <i>itik-o</i>	38
- <i>an-o</i>	43	- <i>lig-o</i>	12
- <i>un-o</i>	32	- <i>ig-o</i>	9
-(<i>i</i>) <i>kǎn-o</i>	18	- <i>ik-o</i>	7
-(<i>i</i>) <i>kǔn-o</i>	18		
- <i>n-o</i>	7		
- <i>l-o</i>	5		
- <i>in-o</i>	4		
- <i>av-o</i>	2		
- <i>dun-o</i>	2		
- <i>el-o</i>	2		
- <i>en-o</i>	2		
- <i>aħkaan-o</i>	1		
- <i>aħħaan-o</i>	1		
- <i>er-o</i>	1		
- <i>ihǎn-o</i>	1		
- <i>il-o</i>	1		
- <i>var-o</i>	1		
- <i>kier-o</i> jne.	647		
- <i>t-o</i>	–		
- <i>de</i>	–		

kantasana on varmuudella vain adjektiivilla *ħutl-o*, joka johdettu substantiivista *ħut* 'happo'; adjektiivin *taml-o* kantasana on rekonstruoitu **tam* 'pimeys'.

-el-o on *-(j)al-o-* ja *-val-o-*johtimien harvinainen variantti. Sen ainoat esiintymät ovat *langelo* 'ontuva' ja *traĥelo* 'pelokas', joiden kantasanat ovat *lang-* 'ontua' ja *traĥĥ-* 'pelätä' tai *traĥ* 'pelko'. *-er-o* esiintyy ainoastaan substantiivikantaisessa johdoksessa *thyölero* 'tupakkainen'. *-il-o-*variantin ainoa esiintymä *truĥilo* 'janoinen'. *-var-o* on *-(j)al-o-* ja *-val-o-*johtimien samoin käytetty epäproduktiivinen variantti, joka esiintyy vahvasti leksikaalistuneena vain yhdessä substantiivikantaisessa adjektiivissa: *manuš* 'mies' ⇒ *manuĥvaro* 'myrkyllinen'.

-an-o/-en-o/-in-o. *-an-o* (sideaineksen kera *-v-an-o*) *-an-o* (sideaineksen kera *-van-o*, < skt. *-na*, *-ina*) (Valtonen 1972) on monikäyttöinen yleinen adjektiivinjohdin, jolla muodostetaan erityyppisiä adjektiiveja. *-an-o* on liittyy selvästi yleisimmin substantiiveihin

(2)	Kantasana	Possessiivinen	Similitudinaalinen	Relatiivinen
	<i>loĥ</i>	<i>loĥano</i>		
	'ilo'	'iloinen'		
	<i>bai</i>	<i>bibajjano</i>		
	'hiha'	'hihaton'		
	<i>bakro</i>		<i>bakrano</i>	
	'lammas'		'lammasmainen'	
	<i>džuklo</i>		<i>džuklano</i>	
	'koira'		'koiramainen'	
	<i>pirav-</i>			<i>pirano</i>
	'rakastaa'			'rakas'
	<i>duur</i>			<i>duurano</i>
	'kaukana'			'kaukainen'

-un-o/-n-o/-av-o. Suffiksin *-an-o* varianteista yleisib on *-un-o*. Useimmista muista temaattisista adjektiivinjohdista poiketen *-un-o*-adjektiivin kantasana ilmaisee monesti adjektiivilla luonnehdittavan tarkoitteen valmistusainetta (3).

- (3) *barruno* 'kivinen', *kahtuno* 'puinen', *mortšuno* ~ *morttuno* 'nahkainen', *papruno* 'paperinen', *pharruno* 'silkkinen', *rukkuno* 'puinen', *vuhtuno* 'pellavainen'

Valmistusainetta ilmaisee substantiivikantaisena myös paljon harvinaisempi *-n-o*-johdin (4a). Saman johtimen avulla voidaan muodostaa myös muutamia adverbikantaisia johdosadjektiiveja (4b).

- (4) a. *sasterno* ~ *sasturno* 'rautainen'

- b. *hukkarno* 'hiljainen', *maħkurno* 'keskimmäinen'

-av-o on mahdollisesti kehittynyt joko sanskritin johtimesta *-vana* (> *-vna* > *-va*) tai *-vara* (> *-vra* > *-va*) (Valtonen 1972). *-av-o* on erittäin harvinainen Euroopan romanimurteissa. Sen ainoat esiintymät Suomen romanikielen sanakirjoissa ovat *loh-avo* 'iloinen' ja *rupavo* 'hopeinen'.

-un-o/-dun-o. Suffiksin *-an-o* rinnalla esiintyvä *-un-o* tulee erottaa toisesta samannäköisestä indoarjalaisesta johtimesta *-un-o*, jonka alkuperä on sanskritin suffiksi *-tana* (Sampson 1926: 84). *-tana*-suffiksista kehittynyt *-un-o* poikkeaa muista adjektiivinjohtimista siinä, että sen avulla voidaan muodostaa johdosadjektiiveja yleisesti myös adverbeistä, esim. *aur(j)uno* 'ulkoinen, ulkopuolella oleva', *naaluno* 'etummainen, esi-', *praaluno* 'päällinen, päällimmäinen, ylimmäinen' (ja substantiiviksi siirtyneenä myös 'päällikkö, esimies') jne.

Adjektiiveissa *duurduno* 'etäinen' ja *paalalduno* 'myöhempi' on ainoina säilynyt johtimen sama pitempi variantti *-dun-o* kuin Euroopan romanimurteissa tavataan.

-(i)kaan-o/-aħkaan-o/-aħhaan-o. *-(i)kaan-o* on historiallisesti yhdysperäinen johdin, joka koostuu *-ik-o*-alusta ja suffiksista *-an-o* (Sampson 1926: 84–85). Alkuosa *-ik-o* vertautuu indoarjalaiseen ainekseen.

Suffiksilla *-(i)kaan-o* johdetaan Suomen romanikielessä erilaisia adjektiiveja substantiiveista, esim. *bikomuneskaano* 'epäinhimillinen', *darukaano* 'pelokas', *amerikaano* 'amerikkalainen', *sonakaano* 'kullattu', *tšuurikaano* 'köyhä'.

Osa suffiksilla *-(i)kaan-o* muodostetuista adjektiivijohdoksista on substantivoitu: *bussikaano* 'renki', *bussikaani* 'piika', *lubikaano* 'epäsiveellinen mies', *lubikaani* 'huora'.

-ahkkaan-o, *-ahhkaan-o* ja *-ihan-o* ovat saman johtimen harvinaisia variantteja, esim, *tšorahkkaano* 'varasteleva', *tšorahhkaano* 'salainen', *kuorihano* 'puolisokea'.

-(i)kuun-o. *-(i)kuun-o* on samantapainen etymologisesti yhdysperäinen johdin kuin *-(i)kaan-o* ja usein käytöltäänkin rinnakkainen, kuten synonyymiset johdosparit *darukaano* : *darukuuno* 'pelokas', *deulikaano* : *deulikuuno* 'jumalinen' ja *phersikaano* : *phersikuuno* 'leikkisä' osoittavat. Johtimella *-(i)kuun-o* on muodostettu kansallisuuksien nimityksistä *finikuuno* 'suomalainen'. Osa johdoksista on substantivoituja: *tšeerukuuno* 'taloudenhoitaja', *sarrakuuno* 'aamupala', *sikjikuuno* 'opetuslapsi'.

2.2 Atemaattiset adjektiivinjohtimet

Atemaattisia adjektiivinjohtimia on vain viisi. Niistä kaksi on nykykielessä täysin harvinaisia. Temaattisista poiketen atemaattiset johtimet voivat liittyä myös alkuperäisiin kantasanoihin.

-vitik-o. Suomen romanikielen kaikista adjektiivinjohtimista yleisin ja produktiivisin on atemaattinen kreikanlaina *-vitik-o* (< kr. *-tik-os*, johtimen alun *-v-* on ilmeisesti epenteettinen ja sitä seuraava *-i-* sidevokaali).

-vitik-o on funktioiltaan moninainen, melkeinpä geneerisenä pidettävä adjektiivinjohdin. Johdokset ovat pääasiassa substantiivikantaisia. Possessiivisten johdosten konkreettinen substantiivikanta voi olla ainesana (5a) tai jaotontarkoitteinen (5b). Kantasana voi olla myös tarkoitteeltaan abstraktimpi (5c).

- (5) a. *liimavitiko* 'räkäinen', *panjavitiko* 'vetinen', *svaljavitiko* 'kyyneleinen'

- b. *feldavitiko* 'laaksoinen', *phernavitiko* 'rääsyinen', *phukjavitiko* 'rokonarpinen', *tšeeljavitiko* 'syyhyinen', *thuuavitiko* 'savuinen'
- c. *hooljavitiko* 'kiukkuinen', *dukkavitiko* 'tautinen', *truħjavitiko* 'jainoinen'

Kantasana voi ilmaista lisäksi ainetta, josta adjektiivilla luonnehdittava tarkoite on valmistettu (6a) tai tarkoitteen muotoa, olomuotoa tai rakennetta (6b).

- (6) a. *blyyvitiko* 'lyijyinen', *džiuvitiko* 'rukiinen', *džoovitiko* 'kaurainen', *kupravitiko* 'kuparinen', *molvurvitiko* 'lyijyinen', *mortšavitiko* 'nahkainen', *nevraavitiko* 'tuohinen', *poħtavitiko* 'pellavainen', *rukavitiko* 'puinen', *sastravitiko* 'rautainen', *spiklavitiko* 'savinen', *vuħtavitiko* 'pellavainen'
- b. *bakkavitiko* 'mäkinen', *dommavitiko* 'jauhoinen', *paħavitiko* 'jäinen', *tšeeravitiko* 'tervainen', *tšiljavitiko* 'voinen', *vaarovitiko* 'jauhoinen'

-vitik-o-adjektiivit voivat implikoida myös kantasanan tarkoitteen suurta määrää (7a). Osa *-vitik-o*-adjektiiveista ilmaisee kantasanan tarkoittaman asian pysyvää, toistuvaa tai luonteenomaista esiintymistä (7b)

- (7) a. *džiilavitiko* 'suonikas', *traħavitiko* 'pelokas'
- b. *džintavitiko* 'aulis'

Substantiivikantaisista *-vitik-o*-adjektiiveista iso osa ilmaisee samankaltaisuutta kantasanan tarkoitteen (8).

- (8) *bakravitiko* 'lammasmainen', *balihñavitiko* 'sikamainen', *baltšavitiko* 'sikamainen', *briijavitiko* 'puuromainen', *buuravitiko* 'talonpoikainen', *deħħavitiko* 'taikinamainen', *džuklevitiko* 'koiramainen', *kentavitiko* 'lapsellinen', *kliitavitiko* 'liitumainen', *verkavitiko* 'verkkomainen'

Kantasanana on vain harvoin adjektiivi (9a) tai verbi (9b).

(9) a. *loolovitiko* 'punertava'

b. *doogavitiko* ~ *doogovitko* 'kelvollinen', *iinavitiko* 'inhottava', *passavitiko* 'uskovainen', *pirjavitiko* 'haureellinen' (vrt. *pirano* 'rakas', *pirav-* 'rakastaa' < skt. *prīyatē*, *priyá-*), *hunnavitiko* 'kuuliainen'

-vitik-o-johdin on vallannut alaa temaattisilta johtimilta, joiden kanssa se on monesti synonyyminen:

(10)	-al-o/-el-o	-vitik-o	
	<i>baħtalo</i>	<i>baħtavitiko</i>	'onnellinen'
	<i>tšejalo</i>	<i>tšeeljavitiko</i>	'syyhyinen'
	<i>doħvalo</i>	<i>doħavitiko</i> ~ <i>doħvavitiko</i> (sic!)	'syyllinen'
	<i>trahelo</i>	<i>trahavitiko</i>	'pelokas'
	-un-o/-n-o	-vitik-o	
	<i>balvuno</i> ~ <i>balvaluno</i>	<i>balvavitiko</i>	'tuulinen'
	<i>mortšuno</i>	<i>mortšavitiko</i>	'nahkainen'
	<i>rukkuno</i>	<i>rukkavitiko</i>	'puinen'
	<i>sasturno</i>	<i>sastravitiko</i>	'rautainen'
	-an-o/-in-o	-vitik-o	
	<i>trahano</i>	<i>trahavitiko</i>	'pelokas'
	<i>bereħino</i>	<i>bereħavitiko</i>	'vuotuinen'
	-(i)kuuno	-vitik-o	
	<i>trahukuno</i>	<i>trahavitiko</i>	'pelokas'

-tik-o. Harvinaisempi *-tik-o*-johdin on samaa kreikkalaista alkuperää kuin *-vitik-o*. Se liittyy kantasanaan useimmiten sidevokaalin *-i-* avulla. Se muodostaa yksinomaan atemaattisista substantiiveista. *-vitik-o*-johtimen tavoin se ilmaisee, että sekundaariadjektiivin määrittämä tarkoite on kantasanan ilmoittamaa ainetta (11a), mutta sitä käytetään myös kansallisuuksien nimityksissä (11).

- (11) a. *blekkitiko* 'peltinen', *bygitiko* 'ohrainen', *messetiko* 'messin-
kinen', *pohtantiko* 'pellavainen', *rugitiko* 'rukiinen', *sonatiko*
'kultainen', *vullatiko* ~ *vullitiko* 'villainen'
- b. *finitiko* 'suomalainen', *porttiko* 'venäläinen', *sveittiko* 'ruotsalai-
nen'

-lig-o/-ig-o/-ik-o. Johtimet *-lig-o*, *-lig-o* ja *-ik-o* on todennäköisesti lainattu romanikieleen germaanisten ja ruotsalaisten lainasanojen mukana, esim. *armsaaligo* 'kurja' < kys. *armsal*, adj. *armselig*, *faarligo* 'vaarallinen' < kas. *vaarlig*, ruots. *farlig*, *flitiko* 'ahkera' < kas. *vlīt*, ruots. *flit*, *flitig*, *noodigo* 'armollinen' < ruots. *nådig* ja *rooligo* 'levollinen' < ruots. *rolig* (etymologiat Valtonen 1972). Monilla näistä adjektiiveista ei ole romanikielessä lainkaan kantasanaa (vrt. kuitenkin *nooda* 'armo').

Suomen romanikielestä löytyy myös joitakin läpinäkyviä temaattisia korrelaatiojohdoksia, jotka on muodostettu näillä johtimilla: *tamlo* 'pimeä' ⇒ *tamligo* sekä *džaaklv-* 'pyörtyä' ⇒ *džaaligo* 'heikko' ja *kann-* 'totella' ⇒ *kanligo* ~ *kannigo* 'tottelevainen'.

Romanikielen genetiivin tunnukset ovat kehittyneet joko sanskritin muodosta *kara-* 'tekevä' tai *kṛta-* 'tehty', jotka ovat molemmat samasta juuresta $\sqrt{kṛ}$ - eli verbistä 'tehdä'. Romanikielessä on kahden tyyppisiä genetiivin tunnuksia: ns. 'pitkän' genetiivin tunnuksia kehityksen *kara-/kṛta-* > *-kor-o/-ker-o* (Suomen romanikielessä *-ker-o*, *-kier-o*, *-kiir-o*, *-kir-o*) tuloksena (esim. *līi-nes-kier-o* 'kirja:OBL.SG-GEN-MASK = kirjailija' ja ns. 'lyhyen' genetiivin tunnuksia hieman pidemmän kehityksen *-kara-/kṛta-* > *-kor-o/-ker-o* > *-kr-o* > *-k-o* (esim. *līi-es-k-o* 'kirja:OBL.SG-GEN-MASK') tuloksena. Romanikielen kaltaista genetiivin tunnusten vaihtelua esiintyy myös muissa uusindoaarjalaisissa kielissä. Matras (2002: 89) pitääkin mahdollisena, että romanikieli peri Intiasta molemmat genetiivin muototyytit, jotka sitten murteittain joko jäivät synonyymisiksi tai eriytyivät funktionaalisesti. Boretzky (1999b: 39) katsoo toisaalta, että 'pitkien' rakenteellinen yksinkertaistuminen on saattanut myös olla romanikielen oma kehityskulku.

Nykyisistä romanimurteista yksinomaan valakialaisissa murteissa on pelkästään 'lyhyitä' vailla *-r*-ainesta olevia genetiivejä. Osassa romanimurteita 'pitkä' ja 'lyhyt' genetiivi esiintyvät rinnakkain. (Matras 2002: 89.) Suomen ja Walesin romanissa 'pitkä' ja 'lyhyt' genetiivi ovat eriytyneet tehtäviltään siten, että vain 'pitkä' genetiivi voi esiintyä itsenäisesti nominaalisesti tai predikaatiivina käytettynä ja on luonteeltaan pareminkin johto-opillinen (12a–d), kun taas vain 'lyhyt' genetiivi voi toimia omistusmuotona (12e ja 12f) (Sampson 1926: 85–92; Granqvist 200a; Matras 2002: 89; Granqvist & Pirttisaari 2003).

- (12) a. *Sikjiboskiero phennela jakkes* 'Opettaja sanoo niin'
 b. **Sikjibosko phennela jakkes* 'Opettaja sanoo niin'
 c. *Jov hin sikjiboskiero* 'Hän on opettaja'
 d. **Jov hin sikjibosko* 'Hän on opettaja.'
 e. *Dovva hin tšaavesko liin* 'Se on pojan kirja'
 f. **Dovva hin tšaaveskiero liin* 'Se on pojan kirja'

Suomen romanikielessä itsenäisesti käytetyistä 'pitkistä' genetiiveistä suuri osa on substantivoituja adjektiiveja, osa taas adjektiiveja. Osa substantivoituista muodoista saattaisi olla mahdollista tulkita myös suvussa taipuviksi, koska maskuliini-feminiinipareja kuten *sikjiboskiero* 'opettaja' : *sikjiboskieri* 'opettajatar' ja *čelliboskiero* 'tanssija' : *čelliboskieri* 'tanssijatar' jne.

Substantivoituista 'pitkistä' genetiiveistä huomattava osa on tekijännimiä (*nomina agentis*); osa ilmaisee esimerkiksi paikkaa (*nomina loci*). Adjektiiveina 'pitkät' genetiivit ovat monikäyttöisiä ja kilpailevat varsinaisten johdosadjektiivien kanssa.

Suomen kielessä on runsaasti adjektiivijohdoksia, joiden kantana on sanayhtymä, joko sanaliitto tai yhdyssana. Seuraavissa kantasana on sanaliitto: *lyhyt varsi* ⇒ *lyhytvartinen*, *hellä mieli* ⇒ *hellämielinen*, *kaksi*

jalkaa ⇒ *kaksijalkainen*; ja seuraavissa taas yhdyssana: *puuvarsi* ⇒ *puuvartinen*, *intomieli* ⇒ *intomielinen*, *lattajalka* ⇒ *lattajalkainen* (Hakulinen *et al.* 2004: 273). Suomen romanikielessä esiintyy täysin vastaavia sanaliittokantaisia nominaalilausekkeita, joissa 'pitkä' genetiivi saa adjektiiviattribuutin (13a). Suomen yhdyssanakantaisia adjektiivijohdoksia vastaavat puolestaan romanikielessä sanaliitot, joissa substantiivin 'lyhyt' genetiivi määrittää 'pitkää' genetiiviä (13b).

(13)

a.

AP	Glossi	A + N _{gen}	Glossi
<i>tšihko dielos</i>	'hyvä osa'	<i>tšihko dieloskiiro</i>	'hyväosainen'
<i>rankano lyyja</i>	'kaunis ääni'	<i>rankano lyyjakiiro</i>	'kaunisääninen'
<i>hortto vast</i>	'oikea käsi'	<i>hortto vasteskiiro</i>	'oikeakätinen'
<i>langħte piere</i>	'pitkät jalat'	<i>langħto piereskiiro</i>	'pitkäjalkainen'

b.

NP	Glossi	N _{gen} + N _{gen}	Glossi
<i>džesko duk</i>	'sydäntauti'	<i>džesko dukkakiiro</i>	'sydäntautinen'
<i>kentosko džinta</i>	'lapsenmieli'	<i>kentosko džintakiiro</i>	'lapsenmielinen'

Yksikön ja monikon 3. persoonan persoonapronominien 'pitkän' ja 'lyhyen' genetiivin välillä ei ole merkityseroa. Sekä pitkät että lyhyet muodot *leskiero* ~ *lesko* (MASK), *lakkairo* ~ *lako* (FEM) ja *lengiuro* ~ *lengo* (PL) voivat toimia omistusmuotoina. Personapronominien 'pitkien' genetiivien käyttöfrekvenssi on erittäin alhainen, kun taas 'lyhyet' muodot ovat korkeaafrekvenssisiä.

Resiprookki- ja refleksiivipronominin *pes* itse 'pitkä' genetiivi *peskiuro* 'oma' vastaa merkitykseltään ja tehtvältään osittain 'lyhyttä' genetiivi-

viä *pesko* 'oma'. *Peskiiro*-sanaa käytetään kuitenkin myös adjektiivina 'itsenäinen'.

'Pitkää' genetiiviä ei voida muodostaa lainkaan muista persoonapronomineista, joten esim. **mangiero* 'minun', **tukkiero* 'sinun' jne. ovat selkeästi epäkieliopillisia. Sama koskee demonstratiivipronomineja *dovva* 'se', *davva* 'tämä', *kovva* 'tuo' (**dooleskiero*, **daaleskiero*, **koolengiero*) sekä interrogatiivipronomineja *koon* 'kuka', *tšek* 'kukaan' ja *so* 'mikä' (**kooneskiero*, **tšekkeskiero*, **sokiero*).

2.3 Vertailumuodot

Romanikielen vertailumuodot ovat adjektiivijohdoksia. Komparatiivi muodostetaan lisäämällä vartaloon suffiksi *-de*, esim. *loolide* 'punainen:KOMP', *kuhhide* 'kallis:KOMP'. Alunperin komparatiivin tunnukseen kuulunut loppu-*r* on hävinnyt Suomessa jo varhain, koska vain Gananderilta (1780) löytyy *-der*-loppuisia muotoja kuten *barwalider* 'rikkaampi' ja *fedider* 'parempi'. Komparatiivin tunnus on joko indoarjalainen tai iranilainen.

Komparatiivin muodostus on erittäin säännönmukaista (vrt. kuitenkin *fendide* ~ *fende* 'parempi', *veride* 'huonompi').

Vain suhteellista ominaisuutta kuvaavista adjektiiveista voidaan muodostaa vertailumuotoja. Komparaation ulkopuolelle rajautuvat absoluuttisia ominaisuuksia ilmaisevat adjektiivit. Näiden lisäksi komparaation ulkopuolelle jää joukko muitakin adjektiiveja, kuten yksilöivät adjektiivit, esimerkiksi järjestysluvut kuten *vaaguno* 'ensimmäinen', *vauro* 'toinen', superlatiivit kuten *koni fendide* 'paras', *koni rankanide* 'kaunein' sekä adjektiivi *innasto* 'ainoa'. Lisäksi komparoitumattomia ovat pronominaaliadjektiivit, kuten *ajasaavo* 'sellainen', *savo hlaaga* 'kaikenlainen, millainen', *varo hlaaga* 'muullainen' jne.

Vertailumuotoja ei voida muodostaa myös eräistä taipumattomista vokaaliloppuisista adjektiiveista: *froo* 'eri; erinomainen', *froomi* 'turha', adverbina 'turhaan', ja *fäärdi* 'valmis', *rönska* 'irstas' ja *hímlinga*

'hämärä'; *halakulla* 'sokea' ja *yytahyl* 'syytön' (Valtonen 1972; Koivisto 1994, 2001).

Adverbeista komparoituvat kaikki ne, jotka on johdettu suhteellisista adjektiiveista, esim. *baares* 'suuresti' \Rightarrow *baaride* 'suuremmin', *rankanes* 'kauniisti' \Rightarrow *rankilde* 'kauniimmin', *oppenbaares* 'ilmeisesti' \Rightarrow *oppenbaaride* 'ilmeisemmin'. Komparatiivi voidaan muodostaa myös vanhaan lokatiivin tunnukseen *-e* tai *-i* päättyivistä adverbeista, esim. *apre* 'ylhäällä, ylös' \Rightarrow *apride* 'ylemmäs', *naal(i)* 'edessä, eteen' \Rightarrow *naalide* 'edempänä, edemmäs', *paale* 'takana, taakse' \Rightarrow *paalide* 'taempana, taemmas', *teele* 'alla, alas' \Rightarrow *teelide* 'alempana, alemmas'. Edellisiä suppeamman komparoituvien adverbien ryhmän muodostavat *duur* 'kaukana, kauas' \Rightarrow *duuride* 'kauempana, kauemmas' ja *siigo* 'aikaisin' \Rightarrow *sigide* 'aikaisemmin'. Sen sijaan *v*-anhalla ablatiivin tunnuksella *-al* johdetut adverbit komparoituvat harvoin; niiden komparatiiveissa ablatiivitunnus *-al* häviää, esim. *ħarħal* 'kauan' \Rightarrow *ħarħilde* 'kauemmin'.

Muoto-opillinen superlatiivi puuttuu Suomen romanikieltä aivan kuten romanimurteista yleensäkin. Superlatiivi muodostetaan Suomen romanikielessä komparatiivin pohjalta partikkelin *koni* avulla, esim. *koni phuuride* 'vanhin'; Valtosen (1968: 116) mukaan *saaride* 'kaikkein' esiintyy joskus arkipuheessa sanan *koni* tilalla.

2.4 Järjestysluvut

Järjestysluvut johdetaan peruslukuista. Johtimena toimii muiden romanimurteiden tavoin kreikasta lainattu suffiksi *-t-*, jota seuraa suvun ja luvun tunnus, esim. *efta* 'seitsemän' \Rightarrow *eftato* 'seitsemäs'. 'Ensimmäinen' ja 'toinen' ilmaistaan yleisesti epäsäännöllisillä muodoilla *vaago*, *vaaguno* ja *vauro*. Myös säännölliset kardinaalikantaiset muodostukset *iekto* ja *duito* on dokumentoitu (Hedman 1996: 100).

3. Verbinjohtimet

Verbinjohtimien avulla muodostetaan verbejä nomineista ja toisista verbeistä. Romanikielen verbijohdokset jaetaan kahteen merkitysopilli-

seen pääryhmään: transitiiviverbeihin ja intransitiiviverbeihin. Transitiiivit ovat kausatiivisia ja ilmaisevat jonkin muuttamista, aikaansaamista tai aiheuttamista. Intransitiivit voidaan jakaa translatiivisiin ja toisaalta refleksiiviverbeihin ja antikausatiiveihin. Translatiiviset verbijohdokset kuvaavat subjektitarkoitteen muuttumista, kun taas refleksiiviverbien ja antikausatiivien verbijohdosten toiminta kohdistuu subjektitarkoitteeseen, joka muuttuu. (Hakulinen *et al.* 2004: 299–.)

Verbinjohtimia on kaikkiaan yhdeksän: *-av-*, *-arv-*, *-erv-*, *-alv-*, *-ev-*, *-iv-*; *-uv-/ov-*, *-urv-*, *-ulv-*. Näistä kuitenkin vain kaksi eli *-av-* ja *-uv-* on nykykielessä produktiivisia. Taulukko (2.3) osoittaa hyvin *-av-*loppuisten transitiivien ja *-uv-*loppuisten intransitiivien keskeisyyden. Transitiiiveja on leksikossa selvästi intransitiiveja enemmän. Transitiivien johtimista *-av-* on jakaumaltaan laajin, koska se voi liittyä sekä substantiivi-, adjektiivi- että verbikantaan ja sillä voidaan mukauttaa lainaverbejä. Muut johtimista ovat harvinaisia, ja ne pyrkivät myös korvautumaan produktiivisilla johtimilla. Suomen romanikieli ei salli verbinjohtimien yhdistelmiä.

Taulukko 2.3. Verbinjohtimien hakusanamäärät Koiviston (1994)

Romani–suomi–englanti–sanakirjassa

Transitiivit		Intransitiivit	
<i>-av-</i>	495	<i>-uv-/ov-</i>	178
<i>-alv-</i>	7	<i>-ulv-</i>	9
<i>-arv-</i>	5	<i>-urv-</i>	2
<i>-erv-</i>	3		
<i>-ev-</i>	1		
<i>-iv-</i>	1		

3.1 Transitiivit

Transitiiviverbit ovat kausatiiveja, jotka ilmaisevat kantasanan ilmaisevan asian aiheuttamista. Suomen romanikielessä ne ovat useimmiten nominikantaisia, koska produktiivinen keino muodostaa kausatiiveja primariverbeistä puuttuu.

Verbikantaiset transitiivit ilmaisevat kantaverbin tarkoittaman toiminnan, tapahtuman tai tilan aiheuttamista (Hakulinen *et al.* 2004: 310). Suurin osa deverbaalisista transitiiveista on nykyromanikielen kannalta kantasanatottomia. Niiden kanta ei edusta mitään romanikielen sanaa. Kantasanattomia ovat etenkin ne transitiivit, joiden taustalta historiallisesti löytyvä primariverbi on kadonnut kielestä, esim. *garav-* 'piilottaa' < **gar-*. Kantasanattomina on pidettävä lisäksi kieleen mukautettuja lainaverbejä kuten *hinnav-* 'ehittää' < ruots. *hinna* ja *vaaknav-* 'valvoa' < ruots. *vakna*, joille ei löydy romanikielen nomini- eikä verbikantaa.

Tunnekausatiivit ovat verbi- tai nominikantaisia tuntemuksia tai tunteita kuvaavia verbejä. Tunnekausatiivien ensisijaisena täydennyksenä on ihmistarkoitteinen obliikvisijainen objekti:

- (14) a. *Maan rovvela* 'Minua itkettää'
 b. *Maan iinila* 'Minua inhottaa'
 c. *Maan iinula* 'Minua inhottaa'
 d. *Maan tšaljila* 'Minua koskee'
 e. *Maan truħjila* 'Minua janottaa'
 f. *Maan traħila* 'Minua jänistää'
 g. *Maan dukkila* 'Minua kivistää'
 h. *Maan ħanjila* 'Minua kutittaa'
 i. *Maan ħiistila* 'Minua inhottaa'
 j. *Maan ħilila* 'Minua viluttaa'

Nominikantaiset transitiiivit ovat merkitykseltään kausatiivisia. Ne ilmaisevat muuttamista kantasanan tarkoittamaksi tai muunlaista muutokseen johtavaa toimintaa, johon kantasanan tarkoite osallistuu. Nominikantaiset transitiiivit jakautuvat verbikantaisista poikkeaviin merkitysohjelmiin ryhmiin, joita kuvaa taulukko (2.2). Faktitiivit ovat nominikantaisten transitiiivien suurin ryhmä. Ne ilmaisevat kantasanan tarkoittamaksi tekemistä. Niiden kantasana voi olla joko substantiivi tai adjektiivi. Instruktiiviset transitiiivit ilmaisevat kantasanan tarkoitteella varustamista ja privatiiviset puolestaan kantasanan tarkoitteen poistamista. Instrumentaalisten transitiiivien merkitys on kantasanan tarkoitteen avulla toimiminen. Direktionaaliset transitiiivit ilmaisevat kantasanan tarkoittamaan paikkaan tai tilaan saattamista. Faktitiivista merkitystä koodaavia johtimia on eniten, mutta todellisuudessa ainoastaan *-av-* on produktiivinen.

Taulukko 2.4. Nominikantaisten transitiiivien keskeiset semanttiset ryhmät (vrt.Hakulinen *et al.* 2004).

Semanttinen ryhmä	Johtimet	Esimerkkejä	Glossit
Faktitiiviset	<i>-av-</i>	<i>džuusav-</i>	'puhdistaa'
	<i>-ev-</i>	<i>tšaaljev-</i>	'tehdä kylläiseksi'
	<i>-iv-</i>	<i>tšeejkjiv-</i>	'todistaa'
	<i>-alv-</i>	<i>barvalv-</i>	'rikastuttaa'
	<i>-arv-</i>	<i>phagarv-</i>	'murtaa, murtua'
	<i>-erv-</i>	<i>phagerv-</i>	'murtaa, murtua'
Instruktiiviset	<i>-av-</i>	<i>sastrav-</i>	'raudoittaa'
Privatiiviset	<i>-av-</i>	<i>dommav-</i>	'pölyttää'
Instrumentatiiviset	<i>-av-</i>	<i>spekkav-</i>	'savustaa'
Direktionaaliset	<i>-av-</i>	<i>gruopav-</i>	'haudata'

-av- Suomen romanikielessä *-av-* johdin on korvannut käytännössä täysin alkuperäiset nominikantaisten transitiivien johtimet *-ar-/-er-* ja *-al-* (esim. Valtonen 1968: 127–9; Pirttisaari 2002: 42–3). *-av-* johtimella muodostetut transitiivit kattavat 2/3 verbeistä Koiviston (1994) sanakirjan hakusanoista laskettuna. *-av-* johtimen yhdeksi tavallisimmista funktiosta on noussut lainaverbien adaptaation ohella juuri denominaalisten ja deadjektiivisten transitiivien muodostus. Lainaverbit muodostavatkin verbikantaisten transitiivien pääjoukon. Koiviston (1994) sanakirjan hakusanoista laskettuna on puolet *-av-* johtimilla muodostetuista transitiiveista puolet niistä on johdettu pääosin saksalaisista ja skandinaavisista lainasubstantiiveista tai -adjektiiveista (esim. *byöna* 'rukous' ⇒ *byönav-* 'rukoilla', *faraba* '?kuva?' ⇒ *farabav-* 'kuvata', *lyönos* 'palkka' ⇒ *lyönav-* 'palkata'). Valtaosa lopuista on kieleen mukautettuja saksalaisia ja skandinaavisia verbejä, esim. (*j*)*aagav-* '?jahdata?' < kas. *jagen*, nt. *jage*, mr. *iaga*, nr. *jaga*, *grīnav-* '?irvistää?' < kas. *grīnen*, nr. *grina*, *klaagav-* '?valittaa?' < kas. *klagen*, nt. *klage*, nr. *klaga*. Slaavilaisia ja muita eurooppalaisia lainaverbejä on tässä ryhmässä vain muutama prosentti.

-av- on romanikielen transitiiviverbien johtimista vanhin. Se perustuu muinaisindoarjaisiin johtimiin *-yá*, *-áya* (epenteettisen konsonantin kanssa *-āpaya*), joista kehittyi keski-indoarjalaisissa kielissä *-āvē* (Masica 1991: 315–20; Hübschmannová & Bubeník 1997: 135). Transitiivitunnus *-av-* esiintyy kaikissa romanikielen murteissa.

Kausatiivien muodostus johtamattomista verbeistä on harvinaista Suomen romanikielessä. On kuitenkin pienehkö joukko läpinäkyviä primaariverbi-kausatiivipareja: esimerkiksi *daar-* 'pelätä' : *darav-* 'pelästyttää', *piiv-* 'juoda' : *pivav-* 'juottaa', *trahh̃-* 'pelätä' : *trah̃av-* 'pelästyttää'. Primaariverbit ovat johtamattomia, yleensä indoarjalaisista kielistä peräisin olevia.

Toiseksi on muutamia primaariverbeistä muodostettuja kausatiiveja, joiden muodostustapa poikkeaa tavanomaisesta transitiivinjohtimen liittämisestä verbijuureen. Verbi *sanjav-* 'nauraa, pilkata' pohjautuu

epäsäännölliseen menneen ajan partisiipin tai preteritin vartaloon *sanj-* eikä preesensiin *sa-* 'nauraa'. Myös *kamlav-* 'rakastaa' on vastaavanlaisen kehityksen tulosta. Se perustuu *kamm-* verbin hyvin adjektiiviseen partisiippiin *kamlo* 'rakas'. Verbillä *kamm-* oli vielä Valtosella (1972) molemmat merkitykset 'haluta' ja 'rakastaa', mutta nykykielessä merkitykseen 'rakastaa' on vakiintunut uusmuodoste *kamlav-*, Verbistä *hã-* 'syödä' johdettu reduplikoitunut *hãhav-* 'syöttää' on muodostustavaltaan poikkeuksellinen romanikielen murteiden näkökulmasta.

Kolmanneksi löytyy pienehkö joukko temaattisia *-av-*transitiiveja, joita vastaavia primaariverbejä ei esiinny Suomen romanikielessä, esimerkiksi *bãhav-* 'soittaa', *lansav-* 'hävetä', *dukkav-* 'aiheuttaa kipua' ja *nakav-* 'niellä; näpistää'.

-ev-/-iv-. Johtimella *-av-* on kaksi Suomen romanikielessä harvinaista varianttia: *-ev-* ja *-iv-*. Näistä *-ev-* esiintyy ainoastaan adjektiivikantaisessa *tšaaljev-* 'tehdä kylläiseksi' -verbissä ja *-iv-* puolestaan vain Koi-vistolla (1994) verbissä *tšeejiv-* 'todistaa'.

-arv-/-erv-/-alv. Monet Euroopan romanimurteet erottavat toisistaan morfologisesti verbi- ja nominikantaiset transitiivit, koska verbikantaiset transitiivit muodostetaan niissä *-av-*johtimella, mutta nominikantaiset johtimilla *-er* ja *-ver*. Nykyään Suomen romanikielessä esiintyvät täysin epäproduktiivisina johtimet *-arv-*, *erv-* ja *-alv-*. *-arv-* ja *-erv-* ovat todennäköisesti varhaisromanin faktitiivinjohtimien *-ar-/-er-* ja kausatiivitunnuksen *-av-* sekoittumia (Pirttisaari 2002: 57). Thesleffin (1901) sanakirjassa mainitaan *phagarv-* 'murtaa, murtua' ja sen rinnalla *phagerv-* sekä *tšingarv-* 'peittää'. Lisäksi omana ryhmänään ovat substantiivikantaiset muodostukset kuten *khuuvarv-* 'keriä' (vrt. *khuuvar* 'kerä'), *molvarv-* 'sulattaa' (vrt. *molvur + is* 'lyijy') *tšingarv-* 'loukata' (vrt. *tšinger* 'loukkaus') ja *tšungerv-* 'sylkeä' (vrt. *tšunger* 'sylki'). Monilla näistäkin verbeistä on kuitenkin vähintään *-av-*johtimilliset rinnakkaismuodot, esim. *phagav-* 'murtaa, murtua', *tšingrav-* 'loukata' ja *tšungrav-*

'sylkeä'. *-alv-* esiintyy Suomen romanikielessä monissa johdosadjektiivista johdetuissa verbeissä, kuten *džorjalv-* 'vahvistaa' (\Leftarrow *džoralo* 'voimakas' \Leftarrow *džoor* 'voima') ja *barvalv-* 'rikastuttaa' ($<$ *barvalo* 'rikas' \Leftarrow *bar* 'markka').

3.2 Intransitiivit

Intransitiivit ilmaisevat subjektitarkoitteen – joko sen olemuksen tai sijainnin – muuttumista. Muutoksen aiheuttajaa ei tavallisesti ilmaista, vaikka sellainen olisikin mahdollista osoittaa. (Hakulinen *et al.* 2004: 329.) Suomen romanikieli on säilyttänyt intransitiivien johdostyyppin toisin kuin sen lähimurteista Walesin romani ja Saksan sinti.

-uv-/-ov-. *-uv-* ja *-ov-* johtimilla muodostetut intransitiivit käsittävät 1/4 verbeistä Koiviston (1994) sanakirjan hakusanoista laskettuna. (Valtonen 1968: 127–129; ms.; Granqvist 2002a, 2005, 2007: 285; Pirttisaari 2003, 2003).

Transitiivien tavoin valtaosa intransitiiveistakin on **adjektiivivi- tai substantiivikantaisia**. Nominikantaiset intransitiivit ilmaisevat useimmiten kantasanaanansa tarkoittamaksi muuttumista. Tällöinkään muutoksen syytä tai aiheuttajaa ei yleensä ilmaista, vaan se jää joko tuntemattomaksi tai implisiittiseksi.

Adjektiivikantaisia intransitiiveja voidaan muodostaa melko vapaasti sekä temaattisista että atemaattisista adjektiiveista, esim. *tšuro* 'köyhä' \Rightarrow *tšorjuv-* 'köyhtyä', *kniis* 'saita' \Rightarrow *kniisuv-* 'sitkistyä'. Niitä voidaan muodostaa mihin taivutustyyppiin tahansa kuuluvista adjektiiveista: *terno* 'nuori' \Rightarrow *terjuv-* 'nuorentua', *besko* 'pieni' \Rightarrow *beskjuv-* 'pienentyä', *kuħ* 'kallis' \Rightarrow *kuħjuv-* 'kallistua' ja *stöt* 'lyhyt' \Rightarrow *stötjuv-* 'lyhentyä'. Pieni joukko intransitiiveja pohjautuu johdosadjektiiveihin, jotka voivat olla joko temaattisin tai (harvemmin) atemaattisin johtimin muodostettuja. Tällaisia ovat esimerkiksi *barvalo* 'rikas' \Rightarrow *barvulv-* \sim *barvuv-* 'rikastua', *bengalo* 'huono' \Rightarrow *bengjuv-* 'huonontua', *džoralo* 'voimakas' \Rightarrow *džorjuv-* 'voimistua', *masjalo* 'juopunut' \Rightarrow *masjuv-* \sim *masjuv-* 'juoppua', *nasvalo* 'sairas' \Rightarrow *nasvulv-* 'sairastua', *rankano* 'kaunis' \Rightarrow *rankjuv-*

'kaunistua', *truħilo* 'janoinen' ⇒ *truħjulv-* ~ *truħuv-* 'tulla janoiseksi', *tšikkalo* 'likainen' ⇒ *tšikjulv-* 'likaantua', *tungalo* 'surullinen' ⇒ *tungjulv-* 'tulla surulliseksi', *urooligo* 'rauhaton' ⇒ *urooliguv-* 'tulla rauhattomaksi' ja *yynligo* 'heikko' ⇒ *yynliguv-* 'heiketä'.

Kantasanana ei kuitenkaan voi olla komparatiivi (esim. *loolide* 'punainen:KOMP' ⇒ **looliduv-*, *ħleetide* 'tasainen:KOMP' ⇒ **ħleetiduv-*). Poikkeuksena on *fedjuv-* 'parantua', jonka kantana on epäsäännöllinen komparatiivi *fende* 'parempi'. Myöskään "pitkistä" genetiiveistä ei voida muodostaa intransitiiveja (esim. *ħinneskiuro* 'sarvellinen' ⇒ **ħinneskiuruv-*, *krajiskiero* 'kuninkaallinen' ⇒ **krajiskieruv-*). Kolmas rajoitus koskee osaa atemaattisista johtimista, joista olisi periaatteessa mahdollista muodostaa intrasiiviverbejä, mutta tosiasiallisesti tällaisia johdoksia ei esiinny (esim. *portiko* 'venäläinen' ⇒ **portikuv-*, *massavitiko* 'lihallinen' ⇒ **massavitikuv-*).

Substantiivikantaisia intransitiiveja on suhteellisen vähän, vain noin kuudesosa kaikista johdetuista intransitiiveista. Muodostusta voidaan pitää sanakohtaisena. Substantiivikantana translatiivisissa ja reseptiivisissä johdoksissa on useimmiten joko ainesana tai substantiivi, jonka tarkoite on jaoton. Osa substantiivikantaisista intransitiiveista jää merkityso pillisten pääryhmien ulkopuolelle: *fieluv-* 'erehtyä' (ei: 'tulla virheeksi' tai 'joutua virheen valtaan'), *khamjuv-* 'hikoilla' (ei: 'tulla auringoksi' tai 'tulla auringon valtaan'), *thuujuv-* 'savuttaa, polttaa tupakkaa' (ei: 'tulla savuksi' tai 'tulla savun valtaan').

Verbikantaisten transitiivien tavoin karttuisat keinot verbikantaisten intransitiivien muodostamiseen puuttuvat Suomen romanikielestä. Monissa muissa Euroopan romanimurteissa näillä johtimilla muodostetaan passiivin muotoja (Sampson 1926: 214), mutta muoto-opillinen passiivi puuttuu Suomen romanikielestä; sen sijaan passiivia ilmaistaan kiertoilmaisuin. Verbikantaisia intransitiiveja on vielä vähemmän kuin vastaavia transitiiveja. On vain muutamia sellaisia verbikantaisia intransitiiveja, joilla on kantana transitiivinen romanikielen primaariverbi: kuitenkin *naħħ-* 'kadottaa' ⇒ *naħuv-* 'karata', *ker-* 'tehdä' ⇒ *tšeerjuv-*

'kiuhua', *staar-* 'onkia' ⇒ *starjuv-* 'takertua, jäädä kiinni', *traħħ-* 'pelätä' ⇒ *traħuv-* 'säikähtää', *ħunn-* 'kuulla' ⇒ *ħunjuv-* 'kuulua'.

Verbikantaiset intransitiivit jakautuvat merkitykseltään refleksiivisiin verbeihin ja antikausatiiveihin (Hakulinen *et al.* 2004: 330–3.). Refleksiivisissä johdoksissa kantaverbien kuvaaman toiminnan tai teon aiheuttaa agenttiivinen toimija itselleen, kuten esimerkissä (15a). Refleksiivisten intransitiivien rinnalla käytetään perifrastisia transitiiviverbi + refleksiivipronomini -rakenteita, esim. *Joi thovdas pes* 'hän (FEM) pestä:PRET-3SG itsensä (= Hän pesi itsensä)'. Jos muutosta ei aiheuta subjektitarcoite itse, on kyseessä antikausatiivi. Esimerkissä (15b) subjektitarcoite käy läpi muutoksen, muttei ole muutoksen kannalta toimiva osallistuja.

(15) a. *tšai tšaljudiilo auri*

tyttö liikkua:PRET-MASK ulkona

'Tyttö liikkui ulkona'

b. *Dovva dissula* *tšihkesta*

se näyttää:PREES.3SG-IND hyvä:OBL.SG-ABL

'Se näyttää hyvältä'

Lopulta erittäin suuri joukko intransitiiveista on **kantasanattomia**. Transitiivien tavoin yhtenä nykykielen näkökulmasta kantasanattomien johdosten ryhmänä ovat "kadonneista" juurista muodostetut verbit, kuten **gav-* > *garuv-* 'piiloutua', **sikh-* > *sikjuv-* 'oppia'. Kaikkein keskeisin kantasanattomien intransitiivien ryhmä ovat kieleen *-uv-* johtimella mukautetut enimmäkseen intransitiiviset lainaverbit, joita on noin kolmannes kaikista *-uv-* johtimella muodostetuista johdoksista, esim. *trommuv-* 'uskaltaa', *džaaluv-* 'pyörtyä', *ranuv-* 'hyppiä', *vandruv-* 'vaelttaa', *viijuv-* 'vihkiytyä', *viipuv-*. On huomaanisen arvioista, että osa *-uv-* johtimella romanikieleen mukautetuista lainoista on transitiiviverbejä, esim. *hommuv-* 'hankkia', *hyövuv-* 'tarvita', *skofjuv-* 'töniä' ja *tolluv-* 'suvaita'. *uv-* johtimella muodostetuista verbeistä 87 % on saksalaisia tai skandinaavisia ja 11 % suomalaisperäisiä. Muita

eurooppalaisia (romanialaisia, unkarilaisia) lainaintransitiiveja on alle 2 %.

Intransitiivitunnuksen vokaaliaines voi vaihdella *-o- ~ -u-*, Suomen romanikielessä vielä vokaalisoinnun vuoksi *-o- ~ -ö-*, *-u- ~ -y-*, esim. *hajov- ~ hajuv-* 'ymmärtää', *yltov- ~ yltöv-* 'ylettää' (Thesleff 1901), *byrj-uv- ~ byrjyv-* 'aloittaa'. *-o-*ainekselliset muodot ovat yleisiä Pohjanmaan romanien murteessa (Henry Hedman, suullinen tiedonanto 14.3.2003), mikä näkyy hyvin esimerkiksi Viljo Koiviston *Romano boodoksessa* julkaisemissa kirjoituksissa. Suomesta omaksutun vokaaliharmonian esiintymisen taas riippuu todennäköisesti puhujan rekisteristä tai kompetenssista ja Valtonen (1968: 94) yhdistääkin vokaaliharmonialliset muodot ns. alempaan tyyliin.

Samoilla johtimilla muodostetaan sekä verbi- että nominikantaiset intransitiivit.

-ulv-/-urv-. Intransitiiveja on muodostettu johdetuista adjektiiveista myös johtimilla *-ulv-* ja *-urv-*, jotka vastaavat transitiivien johtimia *-alv-* ja *arv*. Johtimet *-ulv-* ja *-urv-* ovat kuitenkin harvinaisia nykykielessä. *-ulv-* on pyrkinyt korvautumaan *-uv-*johtimella, esim. *barvalo* 'rikas' ⇒ *barvulv-* 'rikastua' > *barvuv-*, *masjalo* 'juopunut' ⇒ *masjulv-* 'juopua' > *masjuv-*, *truħilo* 'janoinen' ⇒ *truħjulv-* 'tulla janoiseksi' > *truħuv-*, ja *ħooljulv-* 'kiukustua' > *ħojuv-*. *-urv-* esiintyy Suomen romanikielessä samalla tavoin käytettynä kuin *-ulv-*, mutta se on vieläkin harvinaisempi. Sen ainoana esiintyminä ovat *lallurv-* 'mykistyä', joka on johdos historiallisesta deminutiivista *lalluro* 'mykkä', ja *agurv-* 'loppua' substantiivista *agor* 'loppu'.

4. Adverbinjohtimet

Adverbien johtimia on Suomen romanikielestä kahdesta seitsemään riippuen siitä, miten analyttisiin adpositioihin ja pronomineihin liittyvät suffiksit ja multiplikatiivien *-(v)ar* tulkitaan (taulukko (2.5)). Kartttuvia ovat ainoastaan adjektiiveista adverbeja johtavat *-es*, *-as* ja

komparatiivien muodostin *-de*. Niiden sanamäärät mainitaan suluissa, koska adverbeja voidaan muodostaa valtaosasta johtamattomia ja johdettuja adjektiiveja.

Taulukko 2.5. Adverbien johtimien hakusanamäärät Koiviston (1994) Romani–suomi–englanti-sanakirjassa

Johdin	LF	Funktio
<i>-es</i>	(89)	Adverbeja adjektiiveista johtavat suffiksit
<i>-as</i>	(10)	
<i>-de</i>	–	
<i>-e</i>	14	Analyyttisiin adpositioihin ja pronomineihin
<i>-i</i>	17	liittyvät johtimet
<i>-al</i>	22	
<i>-var</i>	2	Multiplikatiivisten adverbien johdin

4.1 Adjektiiveista adverbeja johtavat suffiksit

Adverbeja voidaan johtaa adjektiiveista kolmella suffiksilla *-es*, *-as* ja *-de*, joista viimeksi mainittu on adjektiivien kanssa yhteinen komparatiivin muodostin.

Ensisijaisesti temaattisista ja tunnuksettomista adjektiiveista adverbien positiiveja johtava suffiksi on *-es*, joka on samannäköinen kuin maskuliinien yksikön obliikvin päätte.

Atemaattisista monikossa *-a*-loppuisista adjektiiveista johdetaan adverbeja suffiksilla *-as*, esim. *tšihkas* 'hyvin'. *-as* saattaa olla suffiksin *-es* ja atemaattisten adjektiivien monikon *-a*-päätteen kontaminaatio. *-as*-voivat olla myös Suomen romanikielen oma innovaatio ja mahdollisesti äänneopillisen kehityksen tulosta.

-es- ja *-as*-loppuiset adverbit toimivat useimmiten tavan (*rankanes* 'kauniisti'), määrän (*baares* 'suuresti') tai intensiteetin (*drovves* 'kovasti') adverbiaaleina. Adverbeja muodostetaan useimmiten kuvailevista

(16a) ja kategorioivista adjektiiveista (16b), jotka voivat olla myös ainesanakantaisia (16c). Kirjoitetussa romanikielessä, joka on useimmiten käännöskieltä, adverbi on mahdollista muodostaa myös atemaattisista partisiipeista (16d). Sen sijaan puhutussa romanikielessä atemaattiset partisiipit eivät juuri koskaan taivu tai saa yhteyteensä johtimia.

- (16) a. *ħieles* 'kylmästi', *rankanes* 'kauniisti'
 b. *fallavitikas* ~ *fallavitikes* 'hallinnollisesti'
 c. *limvales* 'räkäisesti', *ratvales* 'verisesti'
 d. *dristimes* 'lohduttavasti'

-de. Vertailuadverbien johdin on *-de*, joka on sama kuin adjektiivien vertailumuotojen johdin, esim. *Me tšeeraa dovva fendide* 'Minä teen sen paremmin'. Adverbien ja adjektiivien komparatiivit lankeavat siten yhteen. Kirjoitetussa romanikielessä esiintyy silloin tällöin myös *-des*-loppuisia vertailuadverbeja, esimerkiksi Koivistolla (1994) *fendides* 'paremmin'.

Vertailuadverbien muodostusta koskevat samat merkitysopilliset ehdot kuin adjektiivikantaisten adverbien positiivien muodostusta *-es-* ja *-as-*johtimilla ja adjektiivien vertailumuotojen muodostusta. *-de-*johtin liittyy adjektiivin kantasanaan sideaineksella, joka on identtinen adjektiivien vertailumuotojen kanssa.

4.2 Analyyttisiin adpositioihin ja pronomineihin liittyvät adverbijohtimet

Muinais- ja keski-intoarjalaisen nominijärjestelmän hajoaminen johdi romanikielessä muiden uusintoarjalaisten kielten tapaan kieliopillistuneiden analyttisten sijapäätteiden inventaarion laajenemiseen adverbeista ja alkuperäisistä adpositioista lähtöisin olevilla tunnuksilla (Matras 2002: 91). Varsinaisesti kyseessä oli kieliopillistumiskehitys, jossa substantiivien taivutusmuodot – eräät vanhat *-e-* ja *-i-*loppuiset lokaatiivit ja *-al-*loppuiset ablatiivit – saivat uutta käyttöä adverbeina ja pre-

positioina tai postpositioina (osassa romanimurteita esiintyy lisäksi *-il*-loppuisia ablatiiveja).

Vanhojen lokatiivin ja ablatiivin tunnusten on katsottu palvelevan johto-opillisina tunnuksina erottamassa staattisia ja direktiivisiä adverbeja separatiivisista (vrt. Valtonen 1972, ms; Bakker & van der Voort (1991); Hancock 1995: 105–6; Matras 2002: 91). Suomen romanikielessä esiintyy staattisten ja direktiivisten adverbien yhteydessä lokatiivitunnus *-e* tai *-i* ja separatiivisten adverbien yhteydessä ablatiivitunnus *-al*, esim. *angle* 'edessä; eteen', *apre* 'ylhäällä; ylös', *paale* 'takana; taakse', *teele* 'alhaalla; alas'; *daari* 'täällä; tänne', *koori* 'jossa; johon', *naali* 'ennen', mutta *apraal* 'ylhäältä', *paalal* 'takaa; jälkeen', *raalal* 'sisältä', *teelal* 'alhaalta' jne.

Vanhoja lokatiivi- ja ablatiivitunnuksia hyödyntävien analyyttisten adpositioiden rinnalle on kehittynyt kahden tyyppisiä uudismuodosteita, jotka nojautuvat vallitseviin sijamuotoihin: yhtäältä sellaisia, joissa vanha pääte on säilynyt osana vartaloa ja sijapäätte liitetty sen perään, ja toisaalta taas sellaisia, joissa sijapäätte on korvannut vanhan päätteen. Näissä uudismuodosteissa lokatiivia vastaa muiden adverbien tapaan itsenäisesti käytetty obliikvi ja arkaistista ablatiivia nykyromanikielen ablatiivi. Näin selittyvät muun muassa nykykielen adverbit kuten *trys-tales* 'ympäri' ja *tšorjales* 'salaa' sekä toisaalta *avriatta* 'ulkoa', *naalesta* 'edestä, puolesta' ja *praalesta* 'päältä'. Mikäli vanha lokatiivipääte säilyy, taivutus noudattaa todennäköisesti loppuvokaalin takia analogisesti feminiinejä, mihin *avriatta* viittaisi, ja jos taas lokatiivipääte putoaa pois, on taivutus tunnuksettomien maskuliinien mukainen.

Olo- ja tulosijamerkityksiset paikan adverbit säilyttävät pääsääntöisesti vanhan lokatiivin päätteen, esim. *doori* 'täällä; tänne', *daari* 'siellä; sinne', *koori* 'siellä; sinne' jne., mutta niiden tulosijaa kuvaavat vastineet muodostetaan sekundaarisijojen päättein: *datta* 'täältä', *dotta* 'sieltä', *katta* 'sieltä' jne., jotka voidaan liittää myös puhtaan vanhan lokatiivin perään, kuten *daarita* 'täältä' osoittaa.

5. Etuliitteet

Romanikielen johto-oppi perustuu valtaosin päätteisiin. Johto-oppi hyödyntää vain harvoin etuliitteitä. Suomen romanikielen etuliitteet jakautuvat kahteen päätyyppiin: negatiivisiin ja teonlaatua ilmaiseviin eli aktionsart-’etuliitteisiin. Eri etuliitteiden määrää Koiviston (1994) sanakirjan hakusanoissa kuvaa taulukko (2.6). Se osoittaa hyvin sen, että ainoastaan negatiivinen *bi*-etuliite on tavallinen. Kaikki viisi muuta Suomen romanikielen etuliitettä ovat lainasanojen mukana kieleen tulleita, eikä niiden käyttö ole juuri laajentunut muuhun leksikkoon.

Taulukko 2.6. Suomen romanikielen etuliitteiden hakusanamäärät Koiviston (1994) *Suomi-romani-sanakirjassa*.

Prefiksi	LF	Funktio
<i>bi-</i>	137	negatiivinen
<i>uu-</i>	4	negatiivinen
<i>ur-</i>	2	negatiivinen
<i>fram-</i>	1	aktionsart
<i>för-</i>	10	aktionsart
<i>til-</i>	12	aktionsart

5.1 Negatiivisiin etuliittein alkavat sanat

Suomen romanikieli tuntee kolme negatiivista etuliitettä: *bi-*, *uu-* ja *ur-*, jotka yhtäältä ilmaisevat puutetta ja toisaalta vastaavat käytöltään suomen etuliitettä ’epä-’.

Etuliite **bi-** liittyy ensi sijassa adjektiiveihin ja joskus myös substantiiveihin. Kantasanaksi käy joko johtamaton (17a) tai johdettu adjektiivi (17b). ’Pitkiä’ genetiivejä on noin 45 % *bi*-alkuisista Koiviston (1994) sanakirjan hakusanoista (17c). Kieltoetuliite *bi-* voi liittyä myös atemaattisiin (17d) ja temaattisiin partisiipeihin (17e). Substantiivikantana on

lähes aina abstraktisubstantiivi (17f). *Bibaris* 'kääpiö' on johdos adjektiivista *baro* 'iso'. *Bikuttēs* 'usein' on ainut *bi*-alkuinen adverbi.

- (17) a. *bidžuuso* 'epäsiisti', *bikniis* 'hauras', *bikuḥ* 'halpa', *bilatšo* 'huono', *biḥool* 'matala', *biḥou* 'ruma'
- b. *bibajjano* 'hihaton', *bibaḥtalo* 'epäonninen', *bidarukuuno* 'peloton', *bikannigo* 'tottelematon', *bimaasjavitiko* 'haalea', *bisambuotino* 'valaton'
- c. *bibuutjakkiro* 'työtön', *bikuḥḥeskiero* 'halpamainen', *bilansiboskero* 'häpeämätön', *biloviboskero* 'luvatton; kielletty', *bipalkiboskero* 'maksamaton (= joka ei ole maksanut)'
- d. *biaaḥḥimen* 'kestämätön', *bidielimen* 'jakamaton', *bidžaanimen* 'tuntematon', *bikamlinen* 'vakaa, järkkymätön', *bipalkimen* 'maksamaton (= jota ei ole maksettu)'
- e. *biboldo* 'kastamaton; juutalainen', *bipinsado* 'vieras', *biḥatšardo* 'palamaton'
- f. *bibokhilba* 'kylläisyys', *bihorttiba* 'laittomuus', *bipassiba* 'epäusko', *bismooviba* 'moitteettomuus'

Bi- on hyvin karttuista. Romanikieli sallii vastakohtaparit kuten *tšiḥko* 'hyvä' : *bitšiḥko* 'huono', *kuḥ* 'kallis' : *bikuḥ* 'halpa', vaikka on ennestään olemassa myös adjektiivit *bengalo* 'huono' ja *lokko* 'halpa'.

Huomattava osa *bi*-alkuisista sanoista on merkitykseltään eriytyneitä: tyyppiesimerkkejä ovat *biaaḥḥimen* 'kestämätön', *bibaris* 'kääpiö', *biboldo* merkityksessä 'juutalainen' sekä *bihorttiba* 'laittomuus'. Eräissä tapauksissa *bi*- ei ole edusosan kieltävä: esimerkiksi *bismooviba* 'moitteettomuus' ei tarkoita 'ei-moitetta'. Varsinkaan *bi*-etuliitteelliset 'pitkät' genetiivit eivät ole yleensä merkitykseltään puhtaita edusosan negaatioita. Iso osa 'pitkistä' genetiiveistä on tekijän- tai välineennimiksi substantivoituja, eikä niistä voida muodostaa negaatiota (muutoin kuin ehkä

analyttisesti kieltoosan *naa* avulla). Esimerkiksi *bisanniboskero* 'todistamaton' vastaa passiivin perfektin partisiippia, mutta pelkkä edusosa *sanniboskero* on 'todistajaa' tarkoittava tekijännimi. *Bisikjiboskero* merkitsee 'oppimatonta', kun taas *sikjiboskero* tarkoittaa 'opettajaa'. *Bidžiftiboskero* on puolestaan 'naimatonta' tarkoittava adjektiivi. *Džiftiboskero* sen sijaan on leksikaalistunut merkitykseen 'aviomies'.

Tanskalais- tai ruotsalaislaina **uu-** on harvinainen. Se esiintyy vain adjektiiveissa *uukanniko* 'tottelematon', *urooligo* 'rauhaton' sekä siitä johdetuissa verbeissä *urooligav-* 'tehdä rauhattomaksi' ja *urooliguv-* 'tulla rauhattomaksi'. *Urooligo* on peräisin tanskan tai vanhan uusruotsin adjektiivista *orolig*, jonka mukana *uu-*etuliitekin on ehkä kulkeutunut romanikieleen. *uukanniko* sen sijaan rakentuu indoarjalaisista aineksistä koostuvan yhdysverbin *kaan* 'korva' + *d-* 'antaa' ympärille. Vieläkin harvinaisempi **ur-** palautuu keskialasaksan *un-*etuliitteeseen: se on dokumentoitu vain sanoissa *urrelligo* 'vallaton' ja *urrelligiba* 'vallattomuus'. (Etymologiat Valtonen 1972.)

Huomion arvoisia ovat muutamat sanat, joissa negatiivista merkitystä ei merkitä mitenkään muoto-opillisesti: *baħtardo* ~ *baħtado* 'onneton', *lansvardo* ~ *lansvado* ~ *lansvalo* 'häpeämätön' ja *vettakiero* 'tyhmä'.

5.2 Teonlaatu eli aktionsart

Verbien teonlaatu- tai aktionsart-merkintä on kielikontaktien vaikutusta. Suomen romanikielessä aktionsart-merkintä on harvinainen ja lähinnä kyse on verbivartaloiden yhdistämisestä ja puolittaisesta sitomisesta prepositioihin tai postpositioihin. Ruotsin verbaalipartikkeleista tavataan ainoastaan hyvin satunnaisesti *för-*, *fram-* ja *till-* (romanikielessä muodossa *til-*). *För-* on aina kiinteästi verbiin liittyneenä, esim. *förbarmav-* 'armahtaa', *förbyttuv-* 'ahdistua', *fördžyllav-* 'kullata', mutta se esiintyy vain ruotsalaisissa lainoissa eikä sillä luultavimmin ole Suomen romanikielessä mitään merkityso pillista funktiota. *Fram-* on dokumentoitu yksinomaan erillisenä määrittämässä verbiä *v-* 'tulla' ilmauksessa *v- fram* 'tulla toimeen' (Peltosalmi &

Temo 2014) ja abstraktisubstantiivissa *framaahh̃iba* 'menestys', *Til*-taas esiintyy vain sanoissa *tiloonav*- 'lainata', *tiloons* 'lainaksi', *tilnav* 'lisänimi' ja *tilstoffa* 'tunnustus' johdannaisineen, joskin on verbit *tiljav*- 'lisätä', *tiljuv*- 'saada lisää'.

6. Temaattisten partisiippien finitisointi

Partisiipit eli laatutavat ovat verbin infiniittisiä eli nominaalisija muotoja. Niillä on sekä verbin että adjektiivin ominaisuuksia. Temaattisia partisiippeja, kuten *džeelo* 'mennyt/meni' ja *muuli* 'kuollut/kuoli' (fem.), *aune* 'menneet/menivät', käytetään yleisesti Suomen romanikielessä yksikön 3. persoonan preteritin finiittimuotoina tai liittotempusten pääverbeinä ('meni', 'kuoli', 'tulivat'). Preteriti on Suomen romanikielen menneen ajan aikamuoto, joka vastaa käytöltään paljolti suomen kielen imperfektiä. Se erotetaan tässä teoksessa ja suomalaisessa romanikielen tutkimuksessa imperfektistä, koska nykyisen Suomen romanikielen konditionaali, esim. *rakkav-a-as* 'puhua-PRES.1SG-KOND toimii muissa imperfektinä ja historiallisesti oli vielä 1800-luvulla Suomen romanikielessä menneen ajan muoto. *-uv*-johtimella muodostetuilla intransitiiveilla käytetään usein preteritin yksikön 3. persoonan muotoina *-diilo*-loppuisia kaksoissuffiksillisia partisiippeja. Preteritin monikon 2. ja 3. persoonan muodot (esim. *džeele* 'menneet' ja *muule* 'kuollut') ovat aina finitisoituja partisiippejä.

Muutamilla korkeaafrekvenssillä intransitiivisilla primaariverbeillä finitisoituneet partisiipit ovat jopa tavallisempia yksikön 3. persoonan muotoina kuin preteritin *-as*-loppuiset finiittimuodot: *dža-* 'mennä': *džeelo*, *meer-* 'kuolla': *muulo*, *v-* 'tulla' : *avlo* tai *veelo* , mutta näilläkin verbeillä partisiippi ei ole poikkeukseton preteritin yksikön 3. persoonan muotona. Sen sijaan muilla primaariverbeillä esiintyy vain satunnaisesti yksiköllisiä finitisoituja menneen ajan partisiippeja, esim. *muklo* 'päästi', *piilo* 'joi', *traadidiilo* 'ajoi' ja *stavdo* 'meni'. Vieläkin harvinaisempaa finitisointi on transitiivien ryhmään adaptoiduilla lainaverbeillä.

7. Adjektiivien substantivointi

Mikä tahansa romanikielen johtamaton tai johdettu adjektiivi on mahdollista substantivoida. 'Pitkien' genetiivien substantivoiminen on hyvin tavallista, esim. *džambiboskiero* 'laulaja (MASK)', *džambiboskieri* 'laulaja (FEM)'.

Substantivoiduista 'pitkistä' genetiiveistä suurin osa on verbikantaisia tekijännimiä – deverbaalisten abstraktisubstantiivien genetiivejä. Muut yksilöä ilmaisevat johdokset ovat tekijännimien kanssa analogisia, mutta niiden kantasana on substantiivi. Osa yksilöä ilmaisevista substantivoiduista 'pitkistä' genetiiveistä on ammattinimikkeitä, kuten *angarengero* 'hiilenpolttaja', *angrustengero* 'sormuksentekijä', *drambeskiero* 'lääkäri', *heelengiero* 'köydenpunoja', *lugakiero* 'vankilanjohtaja', *stadijengiero* 'hatuntekijä' ja *standengiero* 'vanginvartija'. Ammattinimikkeissä nominikanta on usein monikollinen.

Elotontarkoitteisia 'pitkiä' genetiivejä substantivoidaan harvemmin. Lähimpänä tekijännimiä ovat välineennimet, kuten *ranniboskiiro* 'kynä, viila' ja *diibeneskiero* 'iskuri'. Pieni osa substantivoiduista 'pitkistä' genetiiveistä ilmaisee tai tilaisuuksia, esim. *bollibongiire* 'kastajaiset'.

3. luku

MUOTO-OPILLISTEN RAJOJEN SIGNAALIT JA SIDEVOKAALIT

Tämä jakso käsittelee muoto-opillisten rajojen signaaleja ja erilaisia sideaineksia, joiden avulla laajennetaan romanikielen sanavartaloita, joiden taivutuksen ja johto-opin tunnuksia liitetään. (Sideaineksista Suomen romanikielessä esim. Valtonen 1972; ms.; Granqvist 2001c, 2004; Granqvist & Hedman 2003; Pirttisaari 2002, 2003.) Tavallisin muoto-opillisten rajojen signaali on romanikielessä jotaatio eli epenteettinen *-j-*, joka esiintyy esimerkiksi *löl-j-av-* 'punata' vartalon LÖL- ja transitii-
viverbien johtimen *-av-* välissä. Epenteesi on kielten ilmiö, jossa äänne lisätään toisten äänteiden väliin, usein ääntämistä helpottamaan. Jotaa-
tion kanssa kilpailee toinenkin muoto-opillisten rajojen signaalina puoli-
vokaali *-v-*, esimerkiksi sanoissa *rat-v-alo* 'verinen', *thund-v-alo* 'maitoi-
nen' ja *mas-v-alo* 'lihava'.

Sideaineksista etenkin vokaali *-i-* on romanikielessä hyvin yleinen ja pakollinenkin myös eräiden taivutuksen (esim. *rann-i-dom* 'kirjoittaa:PRET-PRET.1SG', *rann-i-men* 'kirjoittaa:ATEM.PART'), myös joidenkin johto-opin tunnusten edellä (esim. *rann-i-ba* 'kirjoitus'). Sidevokaaleista *-a-* esiintyy yleisesti atemaattisella *-vitiko-*adjektiivinjohtimella muodostetuissa johdosadjektiiveissa, esim. *bakr-a-vitiko* 'lammasmainen'. Muutkin vokaalit voivat toimia eräissä tapauksissa sidevokaaleina.

1. Jotaatio *-j-*

Jotaatio *-j-* on oletettavasti toiminut muoto-opillisten rajojen signaalina jo romanikielen kantamuodoissa Intian niemimaalla (Matras 2002: 123). Jotaatiossa on joukosta eri ilmiöitä, joiden tuloksena on muoto-opin tunnusten välinen *-j-*. Tämän jakson kannalta keskeistä on jotaation esiintyminen sanakohtaisesti määräytyneenä vartalon ja erilaisten johdinainesten välissä. Tässä tarkastelun kohteena oleva jotaatioilmiö palautuu muinaisindoarjan suffiksiin *-ya*, jolla johdettiin monia verbaalisia ja nominaalisia kategorioita, muun muassa adjektiiveja ja gerundiiveja (Bubeník 1995: 18–9). Indoarjasta periytyvänä tämän kaltainen jotaatio on odotetustikin temaattisten verbien, temaattisten substantiivien ja adjektiivien johto-opin ominaisuus, esim. MANG- 'pyytää' (*mangjav-*), DŽOR 'voima' (*džorjalv-*, *džorjilba*, *džorjilbosko*, *džorjulv-*), TŠUOR- 'köyhä' (*tšuoriba*, *tšuorikaano*, *tšuorjav-*). Jotaatio on laajentunut analogisesti myös atemaattisten kantavartaloiden yhteyteen, jossa se kuitenkin on olennaisesti harvinaisempaa. Koiviston (1994) sanakirjan hakusanojen pohjalta arvioituna se rajoittuu 106 kantasanan yhteyteen, joista temaattisia on 63 (etymologiat enimmäkseen Valtonen 1972). Luettelo näistä kantasanoista johdosesimerkkeineen löytyy liitteestä (1).

Jotaatio ei ilmene yleensä säännönmukaisesti läpi kaikkien johdosten, vaan monessa tapauksissa ainakin osa johdoksista jää vaille sitä. Koiviston (1994) hakusanojen perusteella jotaatio voi edeltää sääntöperäisistä johtimista vain verbinjohtimia *-uv-* ja *-av-*, abstraktisubstantiivien *-ba-* johdinta sekä adjektiivinjohtimia *-al-o* (*-an-o*, *-un-o*) ja *-vitik-o*, joita tarkastelen seuraavassa juuri tässä luetellussa järjestyksessä.

Suomen romanikielen verbinjohdoksista transitiiveista jotaatio säilyy usein historiallisena jäänteinä transitiiveilla, jotka ovat on alkuaan muodostettu *-ar/-er-*johtimilla, mutta siirtyneet *-av-*johtimilliseksi, esim. *drabyer-* > *drambjav-* 'myrkyttää', *kālyer-* > *kajav-* 'mustata', *lolyer-* > *loljav-* 'punata', *t'ulyier-* > *thujav-* 'lihottaa', *čamyer-* > *tšamjav-* 'pureskella', mutta esim. *baŋyer-* > *bangav-* 'vääntää, taivuttaa', *naŋyer-* > *nangav-* 'paljastaa' (Sampson 1926). Myös abstraktisubstantiivien joh-

timen *-b-a* yhteydessä esiintyy jotaatiota, joskaan ei kovin usein, esim. *maal-j-iba* 'ystävyyys', *phuur-j-iba* 'vanhuus' ja *tšerk-j-iba* 'katkeruus'. Jotaatiota esiintyy myös useiden adjektiivinjohtimien edellä. Suomen romanikieli kuuluu yhdessä eräiden Balkanin romanimurteiden ja sintin varianttien kanssa niihin romanikielen murteisiin, joissa adjektiivinjohtin *-alo* esiintyy myös jotaation kera, esim. *mas-j-alo* 'juopunut', *phum-jalo* 'ajettunut', *xinjalo* 'sontainen'. Erilaisia johdosadjektiiveja mlainajohdin *-vitik-o* liittyy kantavartaloon sidevokaalin (useimmiten *-a-*, harvemmin muun vokaalin) välityksellä. Jotaatio on yleinen sidevokaalin edellä, esim. *liin-j-a-vitiko* 'kirjattu', *pan-j-a-vitiko* 'vetinen', *phir-j-a-vitiko* 'avoin', *phuk-j-a-vitiko* 'rokonarpinen', *phum-j-a-vitiko* 'ajettunut', *pir-j-a-vitiko* 'haureellinen', *san-j-a-vitiko* 'pilkallinen' jne.

Jotaatio on vain harvoissa tapauksissa merkitystä erottava: löydettävissä on kuitenkin minimipareja, kuten *risjuv-* 'sattua, tapahtua' vs. *risuv-* 'kääntyä, olla erilainen' ja *sikjav-* 'opettaa' vs. *sikav-* 'näyttää'; *neevjiba* 'uudistus' vs. *neeviba* 'uutuus' ja *tšuořjiba* 'köyhtyminen' vs. *tšuořiba* 'köyhyys' sekä hieman suurempi joukko lähiminimipareja.

2. Puolivokaali *-v-* muoto-opillisten rajojen signaalina johdoksissa

Suomen romanikielen johdosadjektiiveissa puolivokaalin *-j-* rinnalla esiintyy toinenkin muoto-opillisten rajojen signaali eli puolivokaali *-v-*. Sideaineksen valintaa ei voida ennustaa, vaan se on sanakohtaisesti määräytynyt: vrt. *baht-alo* 'onnellinen', *khand-alo* 'haiseva', *mas-j-alo* 'juopunut' vs. *rat-v-alo* 'verinen', *thund-v-alo* 'maitoinen', *mas-v-alo* 'lihava'. Vaihtelu voi olla myös vapaata, kuten johdosparit *liim-alo* : *lim-v-alo* 'räkäinen', *tung-alo* : *tung-v-alo* 'surullinen' ja *ħin-j-alo* : *ħin-v-alo* 'sontainen' osoittavat (mutta: *lans-alo* 'häveliäs' vs. *lans-v-alo* 'hävytön, häpeällinen'). Sama *v-*aines on todennäköisesti epenteettistä myös johdinten *-an-o* edellä, joka on toinen romanikielen keskeisistä esieuroop-

palaisista adjektiivinjohtimista: *gur-v-ano* 'nautamainen', *ħun-v-ano* ~ *ħunn-a-v-ano* 'kuuliainen'. Ne sanajuuret, joiden yhteydessä *-v-* esiintyy muoto-opillisten rajojen signaalina, ovat paljon harvalukuisempia kuin ne juuret, joiden jäljessä jotaatio *-j-* on todennettavissa; alla lueteltujen lisäksi kantasannattomia ovat ainakin *nas-v-alo* 'sairas', *tšad-v-alo* 'kurja', *ħinvalo* 'sontainen' sekä ehkä myös *narvalo* 'surkea'. Luettelo sanoista, joiden yhteydessä muoto-opillisten rajojen signaali *-v-* esiintyy, on liitteessä (2).

3. Sidevokaalit

Romanikielen yhtenä ominaispiirteenä on monien taivutuksen ja johtopin tunnusten liittyminen vartaloon sidevokaalin avulla. Suomen romanikielessä tyypillisin sidevokaali on *-i-*, jonka esiintymistä johdoksissa havainnollistaa taulukko (3.1). Taulukossa mainitaan esimerkinomaisesti johdoksia, joissa sidevokaali esiintyy.

Taulukko 3.1. Sidevokaalin *-i-* esiintyminen johdoksissa.

Muoto	'soittaa'	'ilo'	'punainen'	'pelti'
Abstraktisubst.	<i>baħ-i-b-a</i>	<i>loħ-i-b-a</i>	<i>lōl-i-b-a</i>	
<i>-tik-o</i> -johdokset				<i>blekk-i-tik-o</i>
Komparatiivit			<i>lōl-i-de</i>	

Sidevokaali *-i-* on pakollinen *-b-a*-johtimella muodostetuissa abstraktisubstantiiveissa, lähes kaikissa komparatiiveissa ja atemaattisissa partiisiipeissa. *-tik-o*-johtimen yhteydessä *-i-* on sidevokaalina vallitseva, esim. *blekk-i-tiko* 'peltinen', *byg-i-tiko* 'ohrainen', *fin-i-tiko* 'suomalainen', *rug-i-tiko* 'rukiinen' jne., mutta esimerkiksi *mess-e-tiko* 'messinkinen' on muodostettu sidevokaalin *-e-* avulla kantavartalosta *mess-* ja rinnakkaismuoto *vull-a-tiko* 'villainen' joko sidevokaalin *-a-* avulla tai liittämällä johdin suoraan yksikön nominatiiviin.

Romanikielen sidevokaaleista *-a-* esiintyy yleisesti atemaattisella *-vitiko-*adjektiivinjohtimella muodostetuissa johdosadjektiiveissa, esim. *bakr-a-vitiko* 'lammasmainen', *dukk-a-vitiko* 'tautinen', *greh̃h̃-a-vitiko* 'syntinen', *mass-a-vitiko* 'lihallinen', *pass-a-vitiko* 'uskovainen', *priss-a-vitiko* 'vastusteleva'. *-vitiko-*johdoksissa *a:n* osuus sidevokaalina on lähes 90 %. *-a-* on laajentunut sidevokaalina myös temaattisten johtimien yhteyteen (esim. *h̃unn-a-v-alo* ~ *h̃unn-a-v-ano* ~ *h̃un-v-alo* 'kuuliainen'), vaikka ne liittyvätkin pääsääntöisesti kantavartaloon joko suoraan tai jotaation välityksellä.

Muutkin vokaalit voivat toimia silloin tällöin sidevokaalin asemassa: tällaisia ovat maskuliinin yksikön nominatiivin mukainen *-o-*, esim. *fiino-vitiko* 'viisastelija', sekä monikon nominatiivin mukaiset *-e-* ja *-i-*, esim. *džukl-e-vitiko* 'koiramainen', *held-i-vitiko* 'hedelmällinen'. Johdokset voidaan tulkita myös siten, että johdin liittyy niissä vartalon sijasta nominatiiviin. Vastaavasti intransitiiviverbien johdoksissa kuten *dōg-u-vitiko* 'kelvollinen' ja *stagg-u-vitiko* 'kestävä' joko *-u-* toimii sidevokaalina *-uv-*johtimen mukaan tai sitten *-vitik-o* liitetään verbin) vartaloon. Samalla tavoin muodostettuja ovat temaattiset *dar-u-kaano* ~ *dar-u-kuuno* 'pelokas'.

4. Lopuksi

Taulukon (3.2) tavoitteena on tämän luvun lopuksi pyrkiä kokoamaan yhteen sitä, mitä olen edellä esittänyt muoto-opillisten rajojen signaalien ja sidevokaalien esiintymisestä. Taulukkoon on koottu esimerkinomaisesti johdettuja substantiiveja, -adjektiiveja ja -adverbeja sekä johdosverbejä. Adjektiivinjohtimista taulukkoon sisältyvät *-vitik-o* ja *-tik-o* sekä komparatiivien *-de-*johdin. Järjestyslukujen *-t-o-*johdin ei ole tämän keskustelun kannalta relevantti, sillä se liittyy aina suoraan järjestysluvun vartaloon. Adverbinjohtimista taulukossa on ainoastaan temaattinen *-es*. Vastaava atemaattinen johdin *-as* liittyy kantavartaloihin samalla tavalla kuin se. Verbinjohtimista taulukkoon on otettu vain transitiivien

-*av*-johdin sekä intransiitivien -*uv*-johdin. Taulukon vartaloista Vart0 on sanan kantavartalo, johon voi vaikuttaa vielä morfofonologisia sääntöjä.

Taulukko 3.2. Muoto-opillisten rajojen signaalien ja sidevokaalien esiintyminen johdoksissa.

Lekseemi	Muoto	Vartalo			Infl./Deriv. suffiksit
		Vart0	Vart1	Vart2/Vart3	
N, + <i>j</i>	abstr.subst.	<i>maal</i>	(<i>j</i>)	<i>i</i>	<i>b-a</i>
A, + <i>j</i>	omin.nimi	<i>tern</i>		<i>i</i>	<i>b-a</i>
V, + <i>j</i>	teonnimi	<i>meer</i>	(<i>j</i>)	<i>i</i>	<i>b-a</i>
N, + <i>j</i>	- <i>tik-o</i> -adj.	<i>blekk</i>		<i>i</i>	<i>tik-o</i>
N, + <i>j</i>	- <i>vitik-o</i> -adj.	<i>tšeel</i>	<i>j</i>	<i>a</i>	<i>vitik-o</i>
N, + <i>j</i>	transitiivi	<i>tšeel</i>	<i>j</i>		<i>av-</i>
A, + <i>j</i>	transitiivi	<i>tern</i>	<i>j</i>		<i>av-</i>
V, + <i>j</i>	transitiivi	<i>peer</i>	<i>j</i>		<i>av-</i>
N, + <i>j</i>	intransitiivi	<i>tšeel</i>	<i>j</i>		<i>uv-</i>
A, + <i>j</i>	intransitiivi	<i>tern</i>	<i>j</i>		<i>uv-</i>
V, + <i>j</i>	intransitiivi	<i>peer</i>	<i>j</i>		<i>uv-</i>
A, + <i>j</i>	adverbi	<i>tern</i>			<i>es</i>
A, + <i>j</i>	komparatiivi	<i>tern</i>		<i>i</i>	<i>de</i>
N, + <i>v</i>	abstr.subst.	<i>doḥ</i>		<i>i</i>	<i>b-a</i>
A, + <i>v</i>	omin.nimi	<i>bang</i>		<i>i</i>	<i>b-a</i>
V, + <i>v</i>	teonnimi	<i>ḥunn</i>		<i>i</i>	<i>b-a</i>
N, + <i>v</i>	- <i>vitik-o</i> -adj.	<i>doḥ</i>	<i>v</i>	<i>a</i>	<i>vitik-o</i>
N, + <i>v</i>	transitiivi	<i>lans</i>			<i>av-</i>
A, + <i>v</i>	transitiivi	<i>pherd</i>			<i>av-</i>
A, + <i>v</i>	adverbi	<i>bang</i>			<i>es</i>
A, + <i>v</i>	komparatiivi	<i>bang</i>		<i>i</i>	<i>de</i>

4. luku

YHDYSSANAT JA NIITÄ MUISTUTTAVAT RAKENTEET

Johtamisen ohella uusia sanoja voidaan muodostaa myös yhdistämällä, jolloin tuloksena on yhdyssanoja. Taulukko (4.1) esittää Suomen romanikielen yhdyssanatyypit ja erilaisia yhdyssanoja muistuttavia rakenteita. Yhdyssanat jaetaan kahteen päätyyppiin – määritysyhdysanoihin, jotka koostuvat toisiinsa nähden semanttisesti epäsymmetrisessä suhteessa olevasta määriteosasta ja edusosasta, ja summayhdyssanoista, joiden yhdysosien suhde on semanttisesti symmetrinen. Näiden lisäksi romanikielessä on rajoitetusti toistoyhdyssanoja (*tšitši* '(ei) mitään'), jotka muodostuvat sanasta ja sen iteraatiosta. Synteettiset ja inkorporoivat yhdyssanat puuttuvat kokonaan. Varsinaiset yhdyssanat ovat romanikielessä harvinaisia ja lähinnä esiintyy yhdyssanojen tavallisinta tyyppiä eli määritysyhdyssanoja; *tšil|maaro* 'voileipä' on rajatapaus summa- ja määritysyhdyssanojen välillä.

Suomen kielen yhdyssanoja vastaavista romanikielen sanayhtymistä tavallisimpia ovat substantiivin genetiivin ja pääsanana olevan substantiivin sanaliitot. Genetiivin ja pääsanana muodostamien sanaliittojen kanssa analogisia ovat adjektiivilausekkeet, jotka ovat myös tavallisia yhdyssanojen vastineita. Bahuviirinomaiset ilmaukset ovat sanaliittojen

Taulukko 4.1. Suomen romanikielen yhdyssanatyypit ja yhdyssanoja muistuttavat ilmaukset.

Yhdyssanat:	
Määrittelyyhdyssanat	<i>aabis liin</i> 'aapiskirja'
Summayhdyssanat	<i>tšil maaro</i> 'voileipä'
Toistoyhdyssanat	<i>tšitši</i> '(ei) mitään'
Yhdyssanojen tavoin käytetyt kollokaatiot:	
Genetiivi + pääsana	<i>aanibosko niekiba</i> 'tuontikielto'
Datiivi + pääsana	<i>stendenge ōkri</i> 'tilojen pelot'
Adjektiivilauseke	<i>ħou gaajo</i> 'herrasmies'
Bahuvriihin kaltaiset ilmaukset	<i>lolo ħeero</i> 'punapää'
Etymologiset yhdyssanat:	
Yhdysverbit	<i>phord-</i> 'puhaltaa'
Prefiksaaliset verbit	<i>pass-</i> 'uskoa'
Adverbiaalinen prefiksi + vartalo	<i>varekai</i> 'jossakin'
Toistoyhdyssanat	<i>balval</i> 'tuuli'
Kontaktikielten yhdyssanat	<i>peleħki</i> 'kortit'
Leksikaalistuneet fraasit	<i>alsindaag</i> 'iankaikkinen'

erikoistapaus, koska bahuvriihi on määrittelyyhdyssana, jonka tarkoite ei kuulu samaan luokkaan kuin sen edusosan tarkoite.

Osa romanikielen sanastoa on historiallisesti yhdysperäistä, muttei hahmotu enää nykykielessä yhdysosiksi; tällaisia ovat vanhat yhdysverbit, sanskritin prefiksaalisten verbien jälkeläiset, lekseemit, jotka ovat etymologisesti toistoyhdyssanoja, ja uusimpana kerrostumana sellaisenaan romanikielen omaksutut lähikontaktikielten yhdyssanat, johdokset ja eräät leksikaalistuneet fraasit.

1. Määrittelysyhdyssanat

Romanikielestä ovat lähes kadonneet alkuperäiset määrittelysyhdyssanat yhdyssanat, joiden merkitys syntyy niiden yhdysosien merkitysten perusteella. Määrittelysyhdyssanojen yhdysosat ovat määriteosa ja ns. edusosa, jota on suomalaisessa kielioppitraditiossa totuttu kutsumaan myös perusosaksi.

Lähikontaktikielten vaikutuksesta Suomen romanikieleen on muotoutunut pienehkö määrä määrittelysyhdyssanoja. Monet niistä ovat mitä ilmeisimmin käännöslainoja ennen kaikkea suomesta, kuten *aabis|liin* 'aapiskirja', *bereh|aadur* 'vuosituhat', *bereh|heel* 'vuosisata', *til|nav* 'lisänimi' ja *veevi|kaht* 'kangaspuut' (esim. Koivisto 1994, 2001). Kontaktikielten vaikutusta ovat myös adverbista ja verbaalisubstantiivista koostuvat yhdysmuodostukset, kuten *apre|aahh̃iba* 'ylösnousemus', *arre|ranlo* 'sisäänkirjoitettu', *naal|svaariba* 'edesvastuu', *nikki|liijiba* 'pois ottaminen' ja *prissi|liiben* 'vastaanotto'. Omana ryhmänään erottuvat verbaalisubstantiivit, kuten *gooli|diiben* 'huuto', *karja|diiben* 'ammunta', *mer|diiben* 'tappaminen', *tšame|diini* ~ *tšamme|diini* 'korvapuusti' ja *tšuridiini* 'puukonisku', jotka on muodostettu substantiivista ja verbistä *d-* 'antaa' koostuvista höllistä yhdysverbeistä. Kahden viimeisen esimerkin lopun *-diini* on Valtosen [*V lk. Yhdysverbit] mukaan sama kuin kaksoissuffiksillissa partisiipeissa.

Edusosa on se yhdysosista, johon taivutus liittyy. Substantiivi on määriteosana yleensä nominatiivissa sekä substantiivi- että verbikantaisten edusosien yhteydessä, esim. *gooli|diiben* 'huuto' (*gool-i* 'huuto' ja *d-* 'antaa') ja monikollisena *veevi|kaht* 'kangaspuut' (*veev-a* 'kangas' + *kaht* 'puu'). Määriteosina esiintyy lisäksi yhdyssanamuotoja, kuten määrittelysyhdyssanan *hyl-i|tiija* 'loma' verbaalinen määriteosa *hyli-*, joka sisältää lisäaineksen *-i-*.

2. Summayhdyssanat

Määrittelysyhdyssanojen ohella yhdyssanojen toisen pääryhmän muodostavat ns. summayhdyssanat, jotka koostuvat rinnasteisista yhdys-

sista, joskus synonyymeistä tai antonyymeistäkin (Fabb 1998: 67). Summayhdyssanat nostavat esiin saman asian eri puolia, jotka esitetään tasaveroisina. Yhdysosien välillä ei ole riippuvuutta (Fabb 1998: 67). Suomen romanikielessä summayhdyssanoiksi voidaan tulkita esimerkiksi *tšil|maaro* 'voileipä', *dwi triin* 'pari–kolme', *triin staar* 'kolme–neljä' ja *pangh̃ h̃ov* 'viisi–kuusi'.

3. Sanaliitot

Suomen romanikielessä ja muissakin romanikielen luoteismurteissa yhdistämistä tavallisempi keino luoda uusia sanoja ovat sanaliitot, jotka koostuvat substantiivin genetiivistä ja pääsanana olevasta substantiivista.

Tällaisten sanaliittojen yleisyys näkyy hyvin esimerkiksi sanakirjoista. Esimerkiksi Koiviston (1994) hakusanoista noin 900 – suunnilleen kuudesosa sanakirjan kaikista hakusanoista – on esimerkkien (Xa–e) kaltaisia sanaliittoja.

- (18) a. *aanibosko niekiba* 'tuonti:OBL.SG-GEN-MASK kielto:NOM.SG = tuontikielto'
- b. *veh̃heski kah̃ni* 'metsä:OBL.SG-GEN-FEM kana:FEM.SG = metsäkana'
- c. *l̃jaki betta* 'viikate:OBL.SG-GEN-FEM terä:FEM.SG = viikatteen terä'
- d. *tšengi dukh* 'silmä:OBL.PL-GEN-FEM kipu = silmäkipu'
- e. *tšenge dikle* 'silmä:OBL.PL-GEN-PL pyyhe:NOM.PL = silmäpyyhkeet'

Sanaliittojen toisena keskeisenä päätyyppinä ovat enemmän tai vähemmän kiteytyneet adjektiivilausekkeet, joista hyvinä esimerkkeinä *h̃ou|gaajo* 'herrasmies' (*h̃ou* 'komea' + *gaajo* 'ei-romani') ja *saano h̃atšibongiero* 'hyönteinen' (*saano* 'ohut' + *h̃atšibongiero* 'hyönteinen')

⇐ *h̃atšav-* 'polttaa'). Suomen vaikutuksesta yhdyssanoiksi mielletään joskus myös *froo|h̃laaga* 'erilainen' ja *it|h̃laaga* 'samanlainen', jotka ovat itse asiassa pääsanana olevasta substantiivista ja sitä määrittävästä adjektiivista koostuvia adjektiivilausekkeita.

Romanikielen sanakirjoista tunnetaan bahuvrihinomaisia possessiivisia ilmauksia, esimerkiksi *baro mui* 'suurusu', *lolo h̃ero* 'punapää', *langh̃to baaleskiiro* 'pitkätukka' ja *langh̃to nakkeskiiro* 'pitkänenä' (Koivisto 2001). Näistä esimerkiksi *baro mui* 'suurusu' viittaa tavallisimmin suurisanaiseen henkilöön, eikä suureen suuhun, ja *lolo h̃ero* 'punapää' taas punatukkaiseen henkilöön, ei tukkaan, joka on punainen.

4. Etymologiset yhdyssanat

Historiallisesti yhdysmuodotuksia on huomattavasti enemmän. Tällaisia ovat vanhimpina kerrostumina muun muassa lukuisat alkuaan yhdysverbit ja muut prefiksaaliset verbit, etymologiset toistoyhdyssanat ja uusimpina todennäköisesti sellaisenaan lainatut lähinnä skandinaaviset ja germaaniset yhdyssanat. Pääverbistä ja apuverbistä tai nominista ja siihen liittyvästä verbistä muodostuvat yhdysverbit ovat tunnusomaisia Intian nykykielille.

Osassa historiallisia yhdysverbejä jälkiosana on *d-* 'antaa'. Tällaisia ovat esimerkiksi *lodjav-* 'yöpyä' (< ehkä skt. \sqrt{lag} I *lagati*, pkt. *lag-gai*, hind. *lagnā*), *pherdav-* 'täyttää' (< skt. $\sqrt{bhṛ}$ I *bharati*, pkt. *bharaī*, vrt. hind. *bharnā*, *bhardenā*) sekä *phord-* 'puhalletaan' (< skt. \sqrt{sphut} VI *sphutati*, pkt. *phutṭai*), *traad-* 'ajaa' (< skt. *tarayati*, pkt. *taraī*, hind. *tarnā*) ja *merd-* 'tappaa' (< skt. *marate*, pkt. *marai*, hind. *marnā*); *kann-* 'totella' (< *kān + d-*) vrt. hindin *kān dena*, *khand-* 'haista' (< skt. *ghandha-*, pkt. *gamdha-*, hind. *gandh*), *lonjav-* 'suolata' (< *lon + d-*, skt. *lavaṇa-*, ptk. *lōna*, hind *lon*) ja historiallisesti myös *tšumav-* 'suudella' (*tšumdav-* < *tšūmer-* < *tšumi* (AKK) + *d-*). (Etymologiat Valtonen 1972.) Monet verbeistä ovat kielen kehityksen eri vaiheissa siirtyneet produktiivisimpaan *-av-*transitiivien luokkaan (vrt. Valtonen 1968: 127–128; Pirttisaari 2002, 2003), osa taas primaariverbien ryhmään.

Omana ryhmänään ovat ne nominaalisista tai verbaalisista vartaloisista muodostetut yhdysverbit, joiden jälkiosana on *ker-* eli 'tehdä'-verbi. Nämä jakautuvat kahteen alaryhmään: verbivartaloisiin ja nominivartaloisiin. Verbivartaloista ovat kehittyneet Suomen romanikielen *rigav-* 'kuljettaa' (< *riger-* < skt. *ā-nī*), *tšakrav-* 'peittää' (< *čaker-* < skt. *chadati* tai skt. *chad-kr*, ptk. *chaia-*), *tšingrav-* 'repiä' (< *čijer-* 'repiä' < *čin-* 'leikata') ja mahdollisesti myös *stakrav-* tai *stakker-* 'astua' (< *ast-* < skt. *sthā*). Nominivartaloista on muodostettu Suomen romanikielessä dokumentoiduista verbeistä ilmeisesti ainoastaan *tšugrav-* 'sylkeä', joka on johdettu indoarjalaisesta alkuaan deskriptiivisestä substantiivista *tšungar* 'sylki' (< skt. *thūtkāra-*). (Etymologiat Valtonen 1972.)

Etymologisesti yhdysmuodostuksiksi voidaan tulkita myös ne romanikielen verbit, joihin sanskritissa yhtyi kiinteästi verbaalinen prefiksi, kuten *ā-*, *ud-*, *upa-*, *pari-*, *pra-*, *prati-* tai *vi-*. Näissä ns. prefiksaalisissa verbeissä prefiksi on menettänyt kokonaan merkityksensä aivan samoin kuin muissakin uusindoarjalaisissa kielissä. Sanskritin prefiksaalisten verbien jälkeläisiä ovat muun muassa: *aan-* 'tuoda' < skt. *ānī* (*ā-* + \sqrt{ni}), *av-* tulla < skt. *āyā* (*ā-* + $\sqrt{yā}$) *beḥḥ-* 'istua' < skt. *upaviś* (*upa* + $\sqrt{viś}$), ptk. *uva(v)is* > **uvaīs-* > *(*u*)*ves*; *parav-* 'vaihtaa' < ? skt. *parivṛt* (*pari* + $\sqrt{vṛt}$ 'kääntää', *pinsav-* 'tuntea' < skt. *parijñā* (*pari-* + $\sqrt{jñā}$); *prast-*'juosta' < skt. *prasthā* (*pra-* + *sthā*), *rakkav-* 'puhua' < *prakṛ* (*pra-* + $\sqrt{kṛ}$); *prati-*: *pariker-* 'kiittää' < skt. *pratikṛ* (*prati-* $\sqrt{kṛ}$), *pass-* 'uskoa' < skt. *pratī* (*prati-* \sqrt{i}); *spil-* 'pistää' < ? skt. *sampīd* (*sam-* + *pīd*), *sung-* 'haistaa' < skt. *samāghrā* (*sam-* + *ā* + $\sqrt{ghrā}$); *bāav-* 'vihkiä' < skt. *vivāh* (*vi-* + $\sqrt{vāh}$), *bixav-* 'lähettää' < **bičiv-* < skt. *vikṣip* (*vi-* + $\sqrt{kṣip}$), *biknav-* 'myydä' < skt. *vikrī* (*vi-* + $\sqrt{krī}$) ja *bristav-* 'unohtaa' < skr. *vismṛ* (*vi-* + $\sqrt{smṛ}$). (Sampson 1972; etymologiat Valtonen 1972.)

Romanikielessä on johto-opillisia muodosteita, joissa ensimmäisenä yhdysosana on adverbiaalinen prefiksi, kuten *bi-* 'ilman' (esim. *bipherdeoldrakiero* 'alaikäinen' < *bi-* + *oldra*), *tšekk* 'ei mikään' (*tšekkar* 'ei koskaan' < *kek* + *var*), tavan, paikan ja ajan pronominaaliadverbi *aja-* (*ajasaavo* 'sellainen' < *akīā* + *saavo*) tai lainaetuliite *vare-* < romanian *oáre-*)

(*varekai* 'jossakin'). Suomen romanikielen [*vare|themm*]*eskiero* 'ulkomaalainen' on johdettu kaksisanaisesta lausekkeesta, samoin [*pes|h̃eer*]*uno* 'itsepäinen', jotka ovat todennäköisesti käännöslainoja suomesta. Muita vastaavia muodostuksia, joissa ensimmäisenä jäsenenä on adjektiivi tai numeraali, on hyvin vähän: Suomen romanikielessä ainakin *akadiives* 'tänään', *tšetanes* (= **ek* (*yek*) + *tánē* 'paikka', vrt. skt. *ekasthāna* 'yksi ja sama paikka').

Harvoja nykykielen kannalta varmoja toistoyhdyssanoja on *tšitši* '(ei) mitään' (< *tšī* < skt. *cid*). Siinä toistettu yhdysosa *tši* 'jotain; (ei) mitään' on hyvin tavallinen itsenäisenä sanana Suomen romanikielessä. Valtaosa siitä romanikielen leksikon osasta, joka koostuu kielihistoriallisesti toistoyhdyssanoista, ei enää hahmotu yhdysperäiseksi. Etymologisesti toistoyhdyssanoja ovat esimerkiksi substantiiveista *balval* 'tuuli' (< skt. *vāta* 'tuuli'), *h̃irh̃il* 'herne' (< *xelī* 'herne', vrt. pers. *kirkir* 'papu; herne', armenian *siser̃n*, kreikan (*ke*)*krios*, lat. *cicern*), *phabbos* 'omena' (< * *'palpal*, skt. *phala* 'hedelmä') sekä sukulaisten nimitykset *bibi* 'täti' (< vrt. hindin *bībī* 'rouva', dardilaiskielten *pīpi* 'täti') ja *daad* 'isä' (< vrt. skt. *tāta* 'isä', hindin *dādā* 'isän isän', 'vanhempi veli'), pronomineista *kokaro* 'yksinäinen' (< skt. *ekala* 'yksin', vrt. demonstratiivipronominit *akēk-*, *okēk-* muotojen *akē*, *okē* rinnalla) ja adverbeista *pappales* 'taas' (< *pāle* 'takaisin', skt. *pare*). (Sampson 1926: XX; etymologiat Valtonen 1972.)

Lähellä toistoyhdyssanoja ovat hybridit *hapalosija* 'sammakko' ja *kanibitta* 'vähän', jotka eri kielistä peräisin olevia, mutta synonyymisiä. Valtosen (1972) mukaan *hapalosija* koostuu yhdysosista *hapa* (< *zampa* ~ serbokrotian. ja tšekin *zaba*, puolan *záva*) ja *losia* (< vur. *klossa*), jotka molemmat merkitsevät 'sammakkoa', ja *kanibitta* puolestaan indoarjalaisesta sanasta *kani* (< skt. *khaṇḍa-* 'murtunut', pkt. *khaṇḍa-*; hindin *khandā*, vrt. myös slaav. **koni* 'pala') ja germaanisesta tai skandinaavisesta lainasta *bitta* (< kas. *bitte*, nykytanskan murt. *bitte*, ruotsin murt. (Ruots.) *bitta*, nykyruotsin *bit* 'pala'). (Etymologiat Valtonen 1972.)

Näiden lisäksi tunnetaan joitakin vähemmän läpinäkyviä muodostuksia, jotka ovat historiallisesti ja etymologisesti yhdyssmuodostuksia: nämä ovat romanikieleen todennäköisimmin sellaisenaan omaksuttuja lähikontaktikielten yhdyssanoja ja johdoksia, esim. *brugammos* 'sulhanen', *guskappa* 'seura, seurustelu', *hestbÿteris* 'hevosenvaihtaja', *huushollav* 'hoitaa taloutta', *lansveijos* 'maantie', *skuumaakaris* 'suutari', *valagoosos* 'paimenpoika', *yörhengos* 'korvakoru' jne. Sana *tšyöpmannos* 'kauppias' voidaan ymmärtää joko sellaisenaan omaksutuksi ruotsin yhdyssanaksi *köpman* 'kauppias' tai määritysyhdyssanaksi, jossa määriteosana on nomini- tai verbikantainen *tšyöp-* 'kauppa; kaupata' ja edusosana *mannos* 'mies'. Germaanisten ja skandinaavisten yhdyssanojen lisäksi romanikielessä on muutamia kiteytyneitä fraaseja, joista osa perustuu yksinomaan lähikontaktikielten resursseihin, esim. *alsindaag* 'ikuinen', *guvennos* 'ystävä', *halakulla* 'sokea' ja *peleħki* 'korrit', osa puolestaan on sekamuodostuksia alkuperäisistä ja lainatuista aineksista, tunnetuimpana *navasīna* 'lähde' (< *na* 'ei'+ *var* 'kerta' + ruots. *sina* 'ehtyä').

Romanikieleen omaksutut lähikontaktikielten yhdysanat ovat mielenkiintoisia lainasanojen adaptaation tarkastelun kannalta. Valtaosa romanikieleen kulkeutuneista lähikontaktikielten yhdyssanoista on substantiiveja, jotka on odotuksenmukaisesti mukautettu atemaattisiin taivutustyyppeihin *lansveijos* 'maantie', *valagoosos* 'paimenpoika', *yörhengos* 'korvakoru'; *hestbÿteris* 'hevosenvaihtaja', *skuumaakaris* 'suutari') tai *-a*-loppuisiksi feminiineiksi (*guskappa* 'seura, seurustelu'). Harvoista yhdysperäisistä adjektiiveista osa on romanikielessä atemaattisia, mutta esimerkiksi *alsindaag* 'ikuinen' ja *halakulla* 'sokea' ovat morfologisesti mukauttamattomia. Yhdysperäiset lainaverbit, joita on vain muutama, kuuluvat romanikielessä yleisimpään *-av*-transitiivien ryhmään (*huushollav* 'hoitaa taloutta').

Kirjallisuus

- Bakker, Peter & Hristo Kyuchukov 2000, toim. *What is the Romani Language?* Centre de recherches tsiganes. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- Bakker, Peter & Hein van der Voort 1991. Para-Romani languages. An overview and some speculations on their genesis. Ks. Peter Bakker & Marcel Cortiade (1991, toim., 16–44).
- Boretzky Norbert 1992a. Zum Erbwortschatz des Romani. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 45: 227–251.
- — 1999b. *Die Verwandtschaftsbeziehungen zwischen den Südbalkanischen Romani-Dialekten. Mi einem Kartenanhang.* Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bubeník, Vít 1995. On typological changes and structural borrowing in the history of European Romani. Ks. Matras, Yaron (1995, toim., 1–24).
- — 1997. Object doubling in Romani and the Balkan languages. Ks. Matras, Yaron *et al.* (1997, toim., 95–106).
- Fabb, Nigel. 1988. English suffixation is constrained only by selectional restrictions. *Natural Language and Linguistic Theory* 6: 527–539.
- Fraser, Angus 1992a. *The Gypsies.* Oxford: Blackwell.
- Ganander, Kristfrid 1780. Undersökning om De så kallade TATTERE eller Zigeuner, Cingari, Bohemiens, Deras härkomst, Lefnadssätt, språk m.m. Samt om, när och hwarest några satt sig ner i Sverige? Käsikirjoitus. Stockholm: Vitterhetsakademien.
- Granqvist, Kimmo 2001c. Suomen romanikielen puolivokaali /j/ ja puolivokaalin muodostukseen liittyvät morfofonologiset prosessit. XXVIII *Kielitieteen päivät. Jyväskylässä 17.–19.5.2001. Esitelmien tiivistelmät.*
- — 2002a. ROMTWOL. Suomen romanikielen kaksitasokuvaus. Leksikkokomponentin tarkastelua, Suomalais-virolainen leksikografinen seminaari, Helsinki 28.–29.5.2002. Esitelmän käsikirjoitus.

- — 2002b. Finnish Romani Phonology and Dialectology. *SKY Journal of Linguistics* 15: 61–83.
- — 2004. Suomen romanin kestoilmiöiden fonologiaa. Ks. Nenonen, Marja (2004, toim., 27–33).
- — 2005. ROMTWOL. An implementation of a two-level morphological processor for Finnish Romani. Ks. Schrammel, Barbara *et al.* (2005, toim., 150–162).
- Granqvist, Kimmo 2007. *Suomen romanin äänne- ja muotorakenne*. Suomen Itämaisen Seuran Suomenkielisiä julkaisuja 36. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 145.) Helsinki: Yliopistopaino.
- Granqvist, Kimmo 2011. *Lyhyt Suomen romanikielen kielioppi*. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 24.) Helsinki. Julkaissut painettuna Suomen romaniyhdistys ry.
- Granqvist, Kimmo 2014 (toim.) *Juho Peltosalmi ja Yrjö Temo. Suomi–romani-sanakirja ja Johanneksen evankeliumi*. Helsinki: Suomen Romaniyhdistys.
- Granqvist, Kimmo 2017. Finnish Romani and its dialectology. Teoksessa Kirill Kozhanov, Mikhail Oslon & Dieter W. Halwachs. (toim.) *Das amen godi pala Lev Čerenkov. Romani historija, čhib taj kultura*, 221–237. Graz: GLM.
- Granqvist, Kimmo & Henry Hedman 2003. Suomen romanin nominimorfologiaa. *Virtittäjä* 4: 482–507.
- Granqvist, Kimmo & Helena Pirttisaari 2003. Suomen romanin leksikaalisista kerrostumista ja niiden fonologisista ja morfologisista prosesseista. *Puhe ja kieli* 23(1): 25–41.
- Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 950.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hancock, Ian F. 1995a. *A Handbook of Vlax Romani*. Columbus: Slavica.
- Hedman, Henry 1996. *Sar me sikjavaa romanes. Romanikielen kielioppiopas*. Jyväskylä: Opetushallitus.
- Hedman, Henry 2009. *Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet*. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8.) Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Hübschmannová, Milena & Vít Bubeník 1997. Causatives in Slovak and Hungarian Romani. Ks. Matras, Yaron *et al.* (1997, toim., 133–145).
- Koivisto, Viljo 1994. *Romano-finitiko-angliko laavesko liin. Romani-suomi-englanti sanakirja. Romany-Finnish-English Dictionary*. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, 74.) Helsinki: Painatuskeskus.
- — 2001. *Suomi-romani -sanakirja. Finitiko-romano laavesko liin*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 811 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen

- julkaisuja, 117.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Koivisto, Viljo 2011. *Romani–suomi-sanakirja*. Helsinki: Opetushallitus.
- Leiwo, Matti 1999. Suomen romanikielen asemasta ja huollosta. Ks. Pekkola, Seppo (1999, toim., 127–139).
- Masica, Colin P. 1991. *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Yaron 2002. *Romani. A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Yaron 1995, toim. *Romani in Contact. The history and sociology of a language*. Amsterdam: Benjamins.
- Matras, Yaron, Peter Bakker & Hristo Kyuchukov 1997, toim. *Dialectology and Typology of Romani*. (Current Issues in Linguistic Theory, 156.) Amsterdam: Benjamins.
- Matthews, Peter 1972. *Inflectional Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nenonen, Marja 2004, toim. *Papers from the 30th Finnish Conference of Linguistics, Joensuu, May 15–16, 2003*. Joensuu: University of Joensuu.
- Pekkola, Seppo 1999, toim. *Sadanmiehet. Aarni Penttilän ja Ahti Rytkösen juhla- ja muistokirja*. (Suomen kielen laitoksen julkaisuja, 41.) Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pirttisaari, Helena 2002. Suomen romanin partisiippien morfologiaa. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.
- — 2003. Muutos ja variaatio Suomen romanin verbien taivutustyypeissä. *Virittäjä* 4: 508–528.
- Salo, Mirkka 2021. *Romanikieliset elementit romanien suomenkielisellä verkkokeskustelupalstalla*. Tohtorinväitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Sammallahti, Pekka 1972. Mustalaiskielen erikoispiirteitä. *Zirikli*.
- Sampson, John 1923. 1926. *The Dialect of the Gypsies of Wales being the Older Form of British Romani Preserved in the Speech of the Clan of Abram Wood*. Oxford: Clarendon.
- Schrammel, Barbara, Dieter Halwachs & Gerd Ambrosch 2005, toim. *General and Applied Romani Linguistics. Proceedings from the 6th International Conference on Romani Linguistics*. München: Lincom Europa.
- Thesleff, Arthur 1901. *Wörterbuch des Dialekts der finnländischen Zigeuner*. (Acta Societatis Scientiarum Fennicae 29(6).) Helsinki: Finnische Litteratur-Gesellschaft.
- Valtonen, Pertti 1968. Suomen mustalaiskielen kehitys eri aikoina tehtyjen muistiinpanojen valossa. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.

- — 1972. *Suomen mustalaiskielen etymologinen sanakirja*. (Tietolipas, 69.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Valtonen, ms.
- — ms., Indoarjalaisen perusaineksen säilyminen Suomen mustalaisten kielessä. Tohtorinväitöskirjan käsikirjoitus.

LIITE 1: Suomen romanikielen jotaatiota suosivat johdosten kantasanat.

A) Temaattiset sanat

■ Verbejä:

ĤA-/HA- 'ymmärtää' (*ĥajiba*, *ĥajiboskiero*; *hajiba*, *hajiboskiero*, *hajuv-*; < skt. *ākhyāta-*)

MANG- 'pyytää' (*mangjav-*; < skt. *mārgati*, pkt. *maggai*)

ĤINAV- 'ulostaa' (*ĥinjalo*, *ĥinjiba*; < kr. *xíno*; vrt. skt. *kiṭṭa-*)

STAAR- 'ottaa kiinni' (*starjav-*, *starjuv-*; < skt. **āsthāti*, pkt. *atthai*, *star-* < skt. *√sthā*)

SIKH- 'näyttää' (*sikjav-*, *sikjiba*, *sikjibi*, *sikjiboskieri*, *sikjiboskiero*, *sikjibosko*, *sikjikūno*, *sikjirba*, *sikjuv-*; < skt. *śikṣatē*, pkt. *sikkhai*)

ĤUNN- 'kuulla' (*ĥunjuv-*, *ĥurjuv-*; < skt. *śṛṇōti*, pkt. *sunai*)

SA- 'nauraa' (*sanjalo*, *sanjav-*, *sanjavitikes*, *sanjavitiko*, *sanjiba*, *sanjiboskero*; < skt. *hásati*, pkt. *hasai*)

ROUV- 'itkeä' (*ronjalo*; < skt. *rōdati*, *rāvati*, pkt. myös *rōvai*)

TŠEER- 'keittää' (*tšerjav-*, *tšerjiba*, *tšerjuv-*; < skt. *kváthati*, pkt. *kadhai*)

PHANG- 'särkeä' (*pharjiba*, *pharjuv-*, *pharjuv-*; < skt. pass. p.p. *bhagna-*, pkt. *bhagga-*)

MEER- 'kuolla' (*merjiba*; < skt. *máratē*, pkt. *marai*)

PEER- 'kaatua' (*peerjav-*; < skt. *patati*, pkt. *padaï*)

SOUV- 'nukkua' (*sonjav-*, *sonjuv-*; < *svápati*, pkt. *su(v)ai*, *so(v)ai*)

■ **Substantiiveja:**

TŠAAR 'ruoho' (*tšarjalo*; < skt. **cāri-*, pkt. *cāri-*)

TŠEEL 'syyhy' (*tšejalo*, *tšejav-*, *tšejuv-*; *tšeeljav-*, *tšeeljavitiko*; < skt. **garu-*)

TŠEER 'koti' (*tšeerjavitiko*; < skt. *ghara-*, pkt. *ghara(ka)-*)

TŠAM 'poski' (*tšamjav-*, *tšamje*; < skt. *jámbha-*, dam. *žami*, phal. *ǰāmi*)

TŠIK 'lika' (*tšikjalv-*, *tšikjilba*, *tšikjulv-*; < skt. *chikkā-*, pkt. *chikkā-*)

DŽOR 'voima' (*džorjalv-*, *džorjilba*, *džorjilbosko*, *džorjulv-*; < pers. *zor* (> *zūr*), DAB 'isku, haava' (*dabjav-*; < vrt. skt. *dabh-*)

DRAMB 'lääke, myrkky' (*drabjav-*, *drabjiba*; < skt. *dravya-*, pkt. *davva-*)

KAKL- 'sakset' (*kakja*, *kakjiba*; < skt. *kartrii-*, pkt. *kattiyā*)

KHAM 'aurinko' (*khamjav-*, *khamjiba*, *khamjuv-*; < skt. *gharmá*, pkt. *ghamma-*)

LIIN 'kirja' (*liinjalo*, *liinjavitiko*; < skt. *likhitá-*, pkt. *lihia-*)

LOON- 'suola' (*londjav-*; < skt. *lavaṇá-*, pkt. *lōṇa-*)

LOĤ 'ilo' (*loḥjav-*, *loḥjuv-*; < skt. *rucitá-*)

MAAL 'ystävä' (*maaljav-*, *maaljiba*; < pers. *hāmāl*, vrt. skt. *amātya-*)

MEEL 'lika' (*mejales*, *mejalesko*, *mejalo*, *mejav-*, *meeljav-*; < skt. *mála-*, pkt. *mala-*)

PHUM 'ajos' (*phumjalo*, *phumjavitiko*; < skt. *pūya-*, pkt. *pūa-*)

RAI- 'herra' (*ranjav-*, *ranjiba*, *rankjav-*, *rankjuv-*; < skt. *rājan*, pkt. *rāya-*), RUP 'hopea' (*rupjav-*; < skt. *rūpya-*, pkt. *ruppa-*, *rūa-*)

THUU 'savu' (*thuuano*, *thuujuv-*; < skt. *dhūmá-*, pkt. *dhūma-*)

TRUĤ 'jano' (*truḥjav-*, *truḥjavitiko*, *truḥjulv-*, *truḥjuv-*; < skt. *trṣṇā-*, pkt. *tisā-*)

ĤEU/HEV 'haava' (*ḥevjav-*, *ḥevjavitiko*, *hevjako*, *hevjav-*; < skt. *khēya-*)

■ **Adjektiiveja:**

TŠAAL- 'kylläinen' (*tšaaljav-*, *tšaljav-*, *tšaaljev-*, *tšaaljuv-*, *tšaljuv-*, *tšaaljuv-*; mahd. < **chādita*)

TŠIIN- 'väsynyt' (*tšiinjav-*, *tšiinjiba*, *tšiinjimen*, *tšiinjuv-*; < skt. *kṣīṇa-*, pkt. *khīṇá-*)

TŠERK- 'katkera' (*tšerkjav-*, *tšerkjiba*, *tšerkjuv-*; < skt. *kātuka-*, pkt. *kaḍu-*)

TŠINN- 'märkä' (*tšinjav-*; < skt. **tinta-*, pkt. *timta-*)

TŠUOR- 'köyhä' (*tšuuriba*, *tšuurikaano*, *tšuurjav-*, *tšuurjiba*, *tšuurjuv-*; < skt. **chōra-*)

BAR- 'iso' (*barjav-*, *barjiba*, *barjuv-*; < skt. *vaḍra*, pkt. *vaḍḍa*)

BENG- 'huono' (*bengjalv-*, *bengjilba*, *bengjilmen*, *bengjulv-*; < skt. **viyaṅga-*)

FEND- 'parempi' (*fendjav-*, *fendjiba*, *fendjuv-*; < skt. *bhadratara*)

KAAL- 'musta' (*kajav-*, *kajuv-*; < skt. *kāla-*, pkt. *kāla-*)

KOOL- 'pehmeä' (*kooljav-*; < skt. *kōmalá-*, pkt. *kōmala-*)

KUOR- 'sokea' (*kuorjav-*; < pers. *kūr*, kurd. *kor*), KUĤ 'kallis' (*kuḥjuv-*; < ?)

LOOL- 'punainen' (*looljav-*; < skt. *lōhita-*, pkt. *lohia-*)

MATT- 'juopunut' (*masjalo*, *masjalvitiko*, *masjav-*, *masjimen*, *masjulv-*, *masjuv-*; < skt. *mādyati*)

NEEV- 'uusi' (*neeviba*, *neevibi*, *neevjav-*, *neevjiba*, *neevjiboskiero*, *neevjimen*, *neevjuv-*; < skt. *nāva-*, pkt. *na(v)a-*)

PARN- 'valkoinen' (*parjiba*, *parjuv-*; < skt. *pāṇḍu-*, pkt. *paṁḍu*)

PHUUR- 'vanha' (*phuurjiba*, *phurjuv-*; < skt. **buddha-*, pkt. *buddha-*)

SAAN- 'ohut' (*saanjav-*, *saanjiba*, *saanjuv-*; < skt. *ślakṣṇá-*, pkt. *saṅha-*)

SAST- 'terve' (*sasjav-*, *sasjiba*, *sasjiboskiero*, *sasjuv-*; < skt. *svastha-*, pkt. *sattha-*)

TAML- 'pimeä' (*tamjalv-*, *tamjav-*, *tamjiba*, *tamjilba*, *tamjula*, *tamjuv-*; < skt. **tamrala-* (vrt.skt. *tamrá-*)

TERN- 'nuori' (*terjav-*, *terjuv-*; < skt. *tárūṇa-*, pkt. *tarūṇa-*, *talūṇa-*)

THUUL- 'rasva' (*thujav-*, *thujuv-*; < skt. *sthūla-*, pkt. *thūla-*, *thulla-*)

ĤIEL-/ĤIL- 'kylmä' (*ĥijuv-*; < skt. *śītá-*, pkt. *śīa-*)

ĤUTL- 'hapan' (*ĥutjav-*, *ĥutjuv-*; < skt. *śuktá-*)

ĤUHĤ- 'kuiva' (*ĥuhĥuv-*; < skt. *śúṣka-*, pkt. myös *sukka-*)

■ Adverbeja:

DUUR 'kaukana' (*duurjav-*, *duurjiba*; < skt. *dūrā-*, pkt. *dūra-*)

NAAL 'edessä' (*naaljav-*, *naaljiba*, *naaljiboskiero*, *naaljimen*; < skt. *ágrāt*, *ágre*, pkt. *aggē*)

PAAL- 'takana' (*paaljav-*; < skt. *param*, *parē* sekä skt. **palyaya-* (*paryaya-*), pkt. *pallava-*)

PHERD- 'täynnä' (*pherjav-*, *pherjav-*, *pherjiba*, *pherjimen*; < skt. *bhárati*, pkt. *bharai*)

TEEL- 'alla' (*teeljav-*, *teeljuv-*; < läh. keski-int. *talādo*, skt. *talāt*)

A) Atemaattiset sanat

■ Substantiiveja:

BIKK- 'ase' (*bikjav-*, *bikjiba*, *bikjuv-*; vrt. kr. *bokía*)

TŠEER- 'terva' (*tšeerjav-*; < tansk. *tjære*, ruots. *tjära*)

GREĤĤ- 'synti' (*greĥjav-*, *greĥjiba*; < serbokr. *grijev*, puol. *grzech*, ven. *greh*)

MOOL- 'mitta' (*mooljav-*, *mooljiboskiero*; < ruots. *måla*)

MOLVUR- 'lyijy' (*molvarv-*, *molvurvitiko*; < kr. *molývi*, *mólyvdos*)

PART- 'osa' (*partjav-*, *partjuv-*; < luult. ruots. *part*)

RISS- 'kipu' (*risjuv-*; < kys. *rīzen* tai kas. *rīten*)

TUNG- 'suru' (*tugjalv-*, *tugjulv-*, *tugvalo*; < serbokr. *tuga*)

■ Adjektiiveja:

BESK- 'pieni' (*beskjav-*, *beskjiba*, *beskjuv-*; vrt. Saksan rom. *bissla* < saks. murt. *Bissel*)

DŽEEN 'suora' (*džeenjav-*, *džeenjiba*, *džeenjiboskero*, *džeenjibosko*; < tansk., ruots. *gen*)

FIIN- 'viisas' (*finjav-, finjiba, finjiboskiero, finjibosko, finjimen*; < kas. *fīn*, tansk., ruots. *fin*)

KRESS- 'kihara' (*kresjav-*; < roman. *creŕ?*)

NÄRN- 'raitis' (*närjuv-*; < kas. *nuchtern*, tansk. *nøger*, ruots. *nykter?*)

PHESS- 'lihava' (*phesjav-, phesjuv-*; < roman. *obez?*)

ROOL- 'rauhallinen' (*rooljav-, rooljuv-*; < vrt. tansk, ruots. *rolig*)

STÖT 'lyhyt' (*stötjav-, stötjiba*; < ruots. murt. *stött*)'

■ **Adverbeja:**

NEER 'lähellä' (*neerjav-, neerjuv-*; < tansk. *nær*, ruots. *nära*)

TIL- lisää' (*tiljav-, tiljiba, tiljuv-*; < tansk. *til*, ruots. *till*)

Etymologiat Valtonen (1972).

LIITE 2: Luettelo sanoista, joiden yhteydessä muoto-opillisten rajojen signaali *-v-* esiintyy

- **Verbejä:** HUNN- 'kuulla' (*hunnvalo, hunnvano*; < skt. *śṛṇōṭi*, pkt. *sunai*)
- **Substantiiveja:** BAR 'markka' (*barvalv-, barvav-, barvilba, barvulv-, barvuv-*; pers. *pāre*)
DOĤ 'syy' (*doĥvalo, doĥvav-, doĥvavitiko, doĥvilba, doĥvilmen*; < skt. *doṣa-*, pkt. *dōsa-*)
DUK 'kipu' (*dukvalo*; < skt. *duḥkhá-*, pkt. *dukkha-*)
DŽAAR 'karva' (*džaravalo*; < skt. **jāṭā-* (vrt. skt. *jāṭā-*, pkt. *jadā-*)
KAAN 'korva' (*kanvalo*; < skt. *kaṛṇa-*, pkt. *kaṇṇa-*)
LANS 'häpeä' (*lansvado, lansvalo, lansvardo*; < skt. pkt. *lajjā-*)
LIM 'räkä' (*limvalo*; < skt. *ślēṣmán-*, pkt. *silimha-*)
MAS 'liha' (*masvalo*; < skt. *māmsá-*, pkt. *māmsa-*)
NAK 'nenä' (*nakvalo*; < skt. **nakka-* (*nakra-*), pkt. *ṇakka-*)
RAT 'veri' (*ratvales, ratvalo*; < skt. *rakta-*, pkt. *ratta-*)
THUND 'maito' (*thundvalo*; < skt. *dugdhá-*, pkt. *duddha-*)
TUNG- 'suru' (*tugvalo*; < serbokr. *tuga*)
- **Adjektiiveja:**
BANG- 'väärä' (*bangvalo*; < skt. *vaṅka-*, pkt. *vaṃka-*)
PHERD- 'täysi' (*phervalo*; < skt. *bhárati*, pkt. *bharaṭi*)

ĤIEL-/ĤIL- 'kylmä' (*ĥielvalo, ĥielvav-, ĥielvuv-, ĥilvalo, ĥilvav-, ĥilvuv-*
; < skt. *śiitá-*, pkt. *sia-*)

Etymologiat Valtonen (1972).